

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Autismi- ja Aspergernuoren tunnistaminen
koulumaailmassa

Helena Kajula ja Tiina Pikkarainen

Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö

Sosionomi AMK

KEMI/TORNIO 2008

Tekijät: Helena Kajula ja Tiina Pikkarainen

Työn nimi: Autismi- ja Aspergernuoren tunnistaminen koulumaailmassa

Sivuja: 41

Opinnäytetyön kuvaus: Opinnäytetyössämme käsittelemme autismin kirjon nuoren tunnistamista ja kohtaamista koulumaailmassa. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää tunnistavatko Oulun kaupungin yläasteiden opettajat nuoren, jolla on autismin kirjon piirteitä. Työn tarkoituksena on myös selvittää tarvitsevatko opettajat ja koulun muu henkilökunta mielestään koulutusta autismin kirjon nuoren tunnistamiseen ja kohtaamiseen. Autismi ja Aspergerliiton Pohjois-Suomen aluetoimisto tarjoaa koulutusta sopimuksen mukaan. Tarjottavan koulutuksen olisi tarkoitus helpottaa opettajien työtä heidän toimiessaan erilaisten oppijoiden kanssa.

Teoreettinen ja käsitteellinen esittely: Käsittelemme autismin kirjioon kuuluvia autismia ja Aspergerin oireyhtymää teorian pohjalta. Tarkastelemme niiden esiintyvyyttä, pääpiirteitä ja koulutukseen liittyviä asioita. Tarkastelemme työskentelyä erilaisten oppijoiden kanssa. Osio sisältää varhaisen puuttumisen, autismin kirjon kuntoutuksen vahvuudet huomioiden ja hyvän kohtaamisen.

Metodologinen esittely: Teimme kyselytutkimuksen opettajille autismin kirjon piirteiden ja nuoren tunnistamisesta koulussa sekä opettajien koulutustarpeesta. Kyselyn teimme kuudelle Oulun kaupungin yläasteelle, joista vastauksia saimme 68 kappaletta. Tämä opinnäytetyö on luonteeltaan soveltava tutkimus ja tutkimuksellinen strategia on survey. Tutkimuksessa käytetään aineistotriangulaatiota. Tutkijan ja konsultoivan erityisopettajan haastattelut ovat täydentämässä kerättyä aineistoa. Kyselylomakkeessa on käytetty sekä avoimia kysymyksiä että valintakysymyksiä.

Keskeiset tutkimustulokset: Kyselytutkimuksessa opettajat tiesivät jokseenkin hyvin autismin kirjon piirteitä. Osa opettajista oli sitä mieltä, että tunnistaminen on ammattilaisten tehtävä. Suurin osa opettajista tarvitsee mielestään koulutusta tunnistukseen nuoren, jolla on mahdollisesti autismin kirjon piirteitä. Opettajat halusivat saada yleistä tietoa asiasta, miten suhtautua ja toimia autismin kirjon nuoren kanssa, tietoa oppimisjärjestelyistä, asiantuntijatieta sekä miten tukea nuorta oikealla tavalla.

Johtopäätökset: Opettajien tunnistessa autismin kirjon piirteitä, sekaannusta ilmeni käyttäytymishäiriön piirteisiin. Opettajat kokivat huomattavaa epävarmuutta autismin kirjon nuoren tunnistamisessa koulussa. Kun opettajalla on tietoa autismin kirjosta, se antaa rohkeutta varhaiseen puuttumiseen ja oikeiden asioiden esiin nostamiseen. Yläaste on viimeinen mahdollisuus havaita nuoren ongelma ja tukea nuoren koulunkäyntiä.

Asiasanat: nuoret, autismin kirjo, autismi, Aspergerin oireyhtymä, opettajat.

Authors: Kajula Helena ja Pikkarainen Tiina

Title: Recognising an autistic and an Asperger youth in the school world.

Pages: 41

Thesis description: In our thesis, we discuss identifying and facing juveniles with different levels of autism in the school world. The aim of this thesis is to find out if the secondary school teachers in Oulu recognise an adolescent with attributes of autism. The purpose of the thesis is also to determine if the teachers and the rest of the staff in their opinion need training to identify and meet an autistic youngster. The Northern Finland regional bureau of The Finnish Association for Autism and Asperger's Syndrome offers instruction if needed. The available instruction is intended to ease a teacher's work whilst cooperating with different learners.

Theoretical summary: We study autism and Asperger's Syndrome within the autism spectrum on the basis of explicit knowledge. We examine their incidence, main features and education-related issues. We view working with different learners. The sector includes early contribution, taking into consideration the assets of rehabilitation of the autism spectrum and proper encountering.

Methodological summary: We made a survey for the teachers about the characteristics of the autism spectrum and recognising an autistic youth in school and the need of related training. The questionnaire was completed in six secondary schools in Oulu from where we got 68 answers altogether. This thesis is an applying inquiry and the investigative strategy is surveying. Data triangulation is used in this study. The interviews of a researcher and a consulting special education teacher are to complete the material collected. Multi-choice questions as well as open questions were included in the questionnaire sheet.

Main results: According to the inquiry, the teachers' knowledge on the attributes of autism was adequate. Part of the teachers thought that identifying one is a professional's job. In their own opinion, the majority of teachers need further training to identify a juvenile with possible characteristics of an autism spectrum disorder. The teachers would like to have general information of the issue, on how to view, support and act with a youngster of the autism spectrum, professional information and knowledge of structured teaching.

Conclusions: As the teachers identified characteristics of the autism spectrum, confusion appeared in the recognition of symptoms in behaviour disorders. The teachers experienced notable uncertainty in noticing an autism spectrum youth. When a teacher has information on the autism spectrum, it gives courage for early intervention and for bringing up the right matters. Secondary school is the last chance to notice a teenager's problem and support their schooling.

Key words: young people, the autism spectrum, autism, Asperger's Syndrome, teachers

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1. JOHDANTO	5
2. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	8
2.1 Lomaketutkimuksen suunnittelua	8
2.2 Aiheen valinta	9
3. AUTISMIN KIRJO	11
4. AUTISMI	14
4.1 Autismin esiintyvyys.....	14
4.2 Autismin tyypillisiä tunnusmerkkejä	15
4.3. Koulutus	16
5. ASPERGERIN OIREYHTYMÄ	18
5.1 Aspergerin esiintyvyys.....	18
5.2 Aspergerlapsen tyypilliset piirteet.....	18
5.3 Tunnistaminen koulu yhteisössä	21
5.4 Sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat	22
6. TYÖSKENTELY ERILAISTEN OPPIJOIDEN KANSSA	24
6.1 Varhainen puuttuminen	24
6.2 Autismin kirjon nuoren kuntoutuminen vahvuudet huomioiden	26
6.3. Erilainen oppijuus ja hyvä kohtaaminen autismin kirjon henkilön kanssa	28
7. KYSELYTUTKIMUKSEN TULOKSIA JA ANALYSOINTIA.....	30
7.1 Vastaajien sukupuoli-, ikä- ja henkilöstöjakauma	30
7.2 Asperger oireyhtymän tunnistaminen	31
7.3 Autismin tunnistaminen	33
7.4 Koulutuksen tarve	35
7.5 Ammattilaisten haastattelut johtopäätösten tukena.....	36
8. POHDINTA	38
LÄHTEET	42
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Opinnäytetyön tavoitteena on nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen. Työssämme käsittelemme autismin kirjoa sekä niihin kuuluvia autistista oireyhtymää ja Aspergerin oireyhtymää. Autistinen- ja Aspergernuori voi olla koulussa erityisluokalla, pienryhmässä tai integroidusti yleisopetuksessa. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.) Autistisia piirteitä voi olla yleisopetuksessa normaaliluokalla olevalla lapsella ja nuorella. Yleisopetuksessa autismin kirjoon nuori voi olla hankala ja haastava oppilas, mikäli hän ei saa oikeanlaista tukea ja ohjausta. Opettajien aikaa voi kulua erilaisissa palavereissa, jotka liittyvät nuoren kouluvaikeuksiin. Koulu joutuu turvautumaan ehkä ulkopuoliseen apuun kun nuoren koulunkäyntiä yritetään järjestää asianmukaiseksi ja selvittää syitä käyttäytymiseen. Monet palaverit ja yhteydenotot eri tahoille vievät aikaa ja voivat vaatia kohtuuttomasti resursseja. Opettajan ja oppilaan välille voi tulla vaikeuksia ja väärin ymmärrystä. Näin ollen nuoren koulunkäynti hankaloituu ja nuoren elämä voi lähteä syrjäytymisen tielle. Varhainen piirteiden tunnistaminen ja mahdollinen autismin kirjoon diagnosointi johtaa lapsen tai nuoren kannalta mahdollisimman tehokkaaseen kuntoutukseen ja jopa ehkäisee nuoren syrjäytymistä tulevaisuudessa. Syrjäytyminen voi alkaa jo kouluaikana, nuorta voidaan kiusata erityispiirteidensä takia ja jatkuvat kouluvaikeudet luovat pohjaa huonolle itsetunnolle. Autismi kirjoon nuori ei kykene hahmottamaan syitä omiin ongelmiinsa koulussa ja tämä voi lisätä nuoren tuntemaa ahdistusta ja masennusta. Nuoren käytös vaikeutuu koko ajan ja ristiriidat pahenevat jos opettajilla ei ole kykyä tai tietoa autismin kirjoon piirteistä.

Työn toisena tavoitteena on selvittää Oulun kaupungin yläasteiden opettajien ja muun opetukseen liittyvän henkilöstön koulutustarvetta Autismi kirjoon lasten tunnistamiseen liittyen. Keskeisiä tutkimuskysymyksiä ovat tunnistavatko he mielestään lapsen, jolla on Aspergerin oireyhtymä tai autismi? Ja tarvitsevatko he mielestään koulutusta tunnistukseen lapsen ja minkälaista koulutusta he haluaisivat saada? Tarvittaessa Autismi- ja Aspergerliiton Pohjois-Suomen aluetoimisto tarjoaa opettajille koulutusta, jonka avulla opettajat saavat uusinta tietoa ja työvälineitä Autismi – ja Aspergerlasten kohtaamiseen koulussa. Hyvä kohtaaminen helpottaa koulunkäyntiä ja sosiaalista vuorovaikutusta sekä tukee opettajia ja muuta luokkaa koulutyössä. Autismi ja Aspergerin oireyhtymä ovat autismin kirjoon kuuluvia neurobiologisia keskushermoston kehityshäiriöitä, jotka aiheuttavat vaihtelevia toiminnan esteitä. Autismi kirjoon sisältyy useita yksilöllisiä

oireita. Sen pääpiirteitä ovat poikkeava sosiaalinen vuorovaikutus ja kommunikaatio, epätavalliset reaktiot aistiärsykkeisiin ja rajoittunut, stereotyyppinen käytös. Nuori, jolla on autistisia piirteitä, tarvitsee erityistä tukea koulussa. Osa nuorista tarvitsee myös päivittäistä tukea ja hoitoa. Nuoret voisivat käyttää vahvuuksiaan rakentavalla tavalla mikäli heidän yksilöllinen varhaiskuntoutus ja koulutus olisivat järjestetty asianmukaisesti. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

Kouluopetus ja – oppiminen on suunniteltua ja ulkoisilta puitteilta strukturoitua. Mikäli nuoren oppimiselle on joitakin esteitä joko neurologisen kehityksen tai oppimiseen vaikuttavien ympäristötekijöiden vuoksi, joudutaan tietoisesti ja perusteellisesti pohtimaan nuoren oppimista ja oppimiseen vaikuttavia tekijöitä. Autismin kirjon nuori tarvitsee rakennetta eli struktuuria ajan, tilanteiden, paikkojen ja henkilöiden selkeyttämisessä. Strukturoidussa opetuksessa opetus on selkeästi suunniteltua. Monelle erilaiselle oppijalle on hyötyä strukturoidusta opetuksesta, mutta autismin kirjon nuorelle sitä voidaan pitää kuntoutuksen perusmenetelmänä. (Kerola & Kujanpää & Timonen 2000, 135–136.) Mikäli yleisopetuksessa on autismin piirteitä omaava nuori, oppimista ja opetustilanteita helpottaisi huomattavasti opettajan ajankohtaiset tiedot ja välineet erityisnuoren kohtaamiseen. Tutkimuksemme tavoitteena on myös Autismi- ja Aspergerliiton koulutuksen kautta helpottaa opettajan työtä opetustilanteissa erityisnuorten parissa. Moniammatillinen yhteistyö on välttämätöntä pedagogiikan ja kuntoutuksen onnistumiseksi. Opettajat, kuntouttajat ja oppilaan lähipiiri tekevät yhteistyötä ja jokaisen ammattitaitoa ja tietämystä käytetään opiskelijan kehitystavoitteiden saavuttamiseksi. Autismin kirjo on laaja ja autistisen henkilön pedagogiikan tulee pohjautua yksilöllisille ratkaisuille. Opetuksen suunnittelun lähtökohtana ovat opiskelijan edellytykset, tarpeet ja toiveet. (Raudasoja 2004, 23–25.) Nuoren ongelmien tunnistaminen ja oikeanlainen kohtaaminen ovat yhteistyön peruselementit, joista voidaan lähteä rakentamaan yhteistyötä moniammatillisten toimijoiden kanssa. Samalla opettajat saivat lisää varmuutta ja rohkeutta ottaa asia esille lapsen vanhempien kanssa. Vanhemmillekin voi olla helpottavaa saada tietoa asiasta ja halutessaan he voivat lähteä selvittämään asiaa muiden asiantuntijoiden kanssa.

Nykyisin nuoret oireilevat monella tavalla ja autismin kirjon nuorilla voi olla myös erilaisia keskittymisongelmia ja käytöshäiriöitä. Tiedon lisääminen autismin kirjon piirteistä voi tarvittaessa helpottaa opettajien työn suunnittelua.

Kun opettaja tunnistaa nuoren ongelmat, voi nuori pärjätä koulussa ilman diagnoosia. Tällöin nuoren koulunkäynti luonnistuu ilman leimaavaa diagnoosia. Autismikirjon oireet ja toimintarajoitteet ovat yksilöllisiä. Tuen tarve on myös yksilöllistä ja tämän havaitseminen vaatii tietotaitoa opettajalta. Kun autismin kirjon nuori saa tarvittavan huomion sekä ohjauksen opettajaltaan hänen siirtyminen ammatilliseen jatkokoulutukseen sujuu luontevasti. Koulussa menestyminen antaa voimavaroja ja valmiuksia tulevaa elämää varten.

Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen Oulun kaupungissa. Sanomalehti Kalevan mielipidepalstalla on julkisesti otettu kantaa nuorten selviytymiseen koulumaailmassa. Aiheet ovat viitanneet erityisesti lievistä neuropsykologisista ongelmista kärsivien nuorten kohtaamisesta ja tunnistamisesta koulussa. Nimimerkillä äiti ja isä -kirjoittaneet viittasivat kirjoituksessaan matemaattisesti lahjakkaan lapsen koulunkäynnin vaikeuteen ja raskauteen nuorella, jolla on Asperger-oireet. Kirjoituksessa korostettiin varhaisen puuttumisen, kohtaamisen ja tunnistamisen merkitystä. Kirjoituksen mukaan äiti on lapsen kouluiän ajan hakenut apua ja ollut yhteydessä kymmeneen eri viranomaisiin. Äiti on kertonut jokaiselle työntekijälle lapsen samat vaikeat oireet ja asiat uudelleen ja uudelleen. Apua ja tukea ei ole lapselle löytynyt. Äiti kysyy tekstissä, onko ainoa vaihtoehto nuoren väistämätön syrjäytyminen. (Kaleva 2008.) Kirjoitus aiheutti keskustelua lehdessä. Vastauksissa korostui varhaisen puuttumisen tärkeys ja lapsen hädän huomaaminen. Tukitoimet perustuvat ensisijaisesti diagnooseihin, vaikka diagnoosit eivät saisi kirjoittajien mielestä olla avun saamisen välttämätön ehto. Avainasemassa lapsen ja nuoren ongelmien tunnistamisessa ovat lähikasvattajat eli vanhemmat, opettajat ja päivähoiton henkilöstö. Heillä on arjen kokemuksiin ja lapsen tuntemiseen pohjautuvaa tietoa, jota ei ole mahdollista saada asiantuntijoiden vastaanotoilla. (Lämsä 2008.) Lasten ja nuorten hyvinvointia tukemalla säästyttäisiin monilta inhimillisiltä kärsimyksiltä. Opettajilla on keinoja auttaa, mutta ne eivät aina riitä. (Ervasti 2008.) Halusimme tutkia onko opettajilla riittävästi tietoa autismin kirjon nuoren tunnistamisessa ja kohtaamisessa. Tunnistavatko opettajat mielestään autismin kirjon nuoret myös käytännössä.

Tutkija Kielisen (2008) mukaan autismin kirjon piirteitä omaavien henkilöiden määrä lisääntyy tunnistamisen ja yleisen tietoisuuden myötä. Konsultoivan erityisopettajan Sipilän (2008) mukaan todennäköisesti diagnosoinnin parantuessa autismin kirjon nuorten määrä kasvaa.

2. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

2.1 Lomaketutkimuksen suunnittelua

Tutkimuskysymyksiin perehdyttyämme päädyimme tekemään lomaketutkimuksen. Tutkijan on ratkaistava, ovatko hänen tutkimuskysymyksensä sellaisia, että niihin voidaan vastata lomaketutkimuksella kerättyä aineistoa käyttäen (Ahola 2007, 48). Lomaketutkimuksessa kysytään vain tutkijaa kiinnostavia ja kysymyksenasettelun kannalta olennaisia kysymyksiä, vastausvaihtoehdot voidaan määritellä valmiiksi. Näin havaintojen määrää rajoitetaan hallittavamman kokoiseksi. (Alasuutari, 1995, 51.)

Tämä opinnäytetyö on luonteeltaan soveltava tutkimus ja tutkimuksellinen strategia on survey. Survey-tutkimus on kysely- tai haastattelumenetelmänä toteutettu ei-kokeellinen tutkimus. Se kohdistuu suurehkoon määrään satunnaisotannalla valittuja tutkimuskohteita. (Tilastokeskus 2008) Soveltavan tutkimuksen tavoitteena on jokin uuden tiedon avulla toteutettava käytännön sovellus. Tutkimus rakentuu perustutkimuksen tuottaman tieteellisen tiedon varaan. Päämääränä voi olla esimerkiksi sovellusten etsiminen perustutkimuksen tuloksille tai uusien menetelmien ja keinojen luominen tietyn ongelman ratkaisemiseksi. (Joensuun Yliopisto 2003.) Työmme tarkoituksena on helpottaa opettajien työskentelyä haastavien oppijoiden kanssa ja ehkäistä nuorten syrjäytymistä opettajille tarjottavan koulutuksen kautta.

Triangulaatiolla tarkoitetaan monesta eri näkökulmasta tapahtuvaa asian tarkastelua. Tutkimuksessamme kohdetta tutkitaan kyselylomakkeilla ja haastatteluilla. Haastattelut ovat täydentämässä kerättyä aineistoa. Aineistotriangulaatiossa hyödynnetään useita erilaisia aineistoja tutkimuskysymykseen vastattaessa. Aineistoja voivat olla esimerkiksi erilaiset kyselyt, haastattelut, kirjeet ja tilastot, joita voidaan käyttää tutkimuksessa joko pääaineistoina, esitutkimusaineistoina, tasavertaisina aineistoina tai tarvittavina täydentävinä aineistoina. (Viinamäki 2007, 181.)

2.2 Aiheen valinta

Opinnäytetyön aiheena on ”Autismi- ja Apergenuoren tunnistaminen koulumaailmassa”. Aiheen saimme Autismi- ja Aspergerliiton Pohjois-Suomen aluetoimistolta. Teimme kyselytutkimuksen Oulun kaupungin yläasteiden opettajille ja muulle opetukseen liittyvälle henkilöstölle. Valitsimme kuusi yläasteen koulua joihin toimitimme yhteensä 200 kyselylomaketta. Pohdinnan jälkeen valitsimme kyselytutkimuksen kohteeksemme yläasteen opettajat, koska yläaste on viimeinen mahdollisuus tunnistaa ja tukea autisminkirjon nuoria ennen ammatilliseen kouluun siirtymistä. Koulut valitsimme oppilasmäärien perusteella. Pidimme tärkeänä myös, että koulut sijaitsevat mahdollisimman laajalla alueella Oulun kaupungissa. Mukaan valitsimme keskustan ja lähiöiden kouluja. Yksi koulu ei halunnut osallistua kyselytutkimukseen, koska rehtorin mukaan opettajat ovat koulussa keväällä kiireisiä. Rehtorin mukaan koululle oli tullut myös runsaasti erilaisia lomakekyselyjä, koska kyseessä on iso koulu. Opettajat eivät ehdi tai halua enää osallistua niin moniin kyselyihin. Vaihdoin tilalle toisen koulun. Sovimme koulujen rehtorien kanssa kyselyn toimittamisesta kouluun. Veimme kyselylomakkeet saatekirjeen kanssa itse sovittuna aikana kouluille ja haimme ne sovitusti pois. Saatekirjeen laadimme yhdessä Autismi- ja Aspergerliiton aluesihteerin ja opetustoimen henkilöstöpäällikön kanssa.

Kuudesta koulusta saimme yhteensä 68 vastausta. Vastausprosentti oli 34. Kyselyn teimme keväällä toukokuun loppupuolella jolloin koulut olivat päättämässä lukuvuottaan. Kyselyn ajankohta ei ollut paras mahdollinen, koska opettajilla oli lukuvuoden lopettamiseen liittyviä kiireitä. Yhden koulun rehtori arvioi, että on vaikeaa saada kaikkia opettajia yhtä aikaa paikalle, jotta kyselystä tiedottaminen onnistuisi. Muutamia opettajia olivat retkellä oppilaiden kanssa. Yhdellä koululla oli muutto evakkoon viimeisten kouluviikkojen aikana. Eräältä yläasteelta saimme vastaukset kyselyymme vielä päättäjätöspäivän jälkeisenä päivänä. Rehtorit ottivat kyselyt mielellään vastaan ja lupasivat yrittää parhaansa saadakseen jonkinlaisen otoksen kyselystä. Useat heistä kuitenkin sanoivat, etteivät voi luvata kovin suuria vastausmääriä ajankohdan vuoksi. He ilmaisivat ajatuksiaan kyselystä: ”kysely on erittäin tarpeellinen, koska tällaiselle koulutukselle on selvää tarvetta.” Eräs rehtori kuvasi ajatuksiaan näin ” kun tarkemmin ajattelen, voisin heti arvioida koulussamme olevan viisi nuorta, joilla on autistisia piirteitä. Kysely kuulostaa hyvin tärkeältä, koska koulutukselle on aina tarvetta. ” Erään koulun rehtori kertoi, että heillä on tunnistettu autistiset ja AS-lapset, koska koulun erityisopet-

taja on erittäin perehtynyt aiheeseen. Hän halusi kuitenkin koulunsa opettajien osallistuvan kyselyyn.

Opettajille ja muulle opetukseen liittyvälle henkilöstölle teimme yhteensä 10 kysymystä, joista seitsemän oli monivalintakysymystä ja kolme avointa kysymystä. Teimme myös aiheeseen liittyvän haastattelun sähköpostitse kahdelle eri henkilölle, koska halusimme tutkimukseemme mukaan erilaisia näkökulmia. Saimme kyselyyn vastaukset tutkijalta ja konsultoivalta erityisopettajalta. Analysoimme taulukoiden avulla vastaukset. Vastaajien ikä- ja sukupuolijakauman tarkastelimme ristiintaulukoinnilla. Muiden vastausten analysoinnissa käytimme pylväsdiagrammeja selventämään vastausten erilaista jakautumaa. Kyselyn vastausten perusteella teimme johtopäätöksiä, joita pohdimme tutkimuksen lopussa.

3. AUTISMIN KIRJO

Autismi –sanan alkuperänä pidetään kreikankielen sanaa *autos*. Autististen henkilöiden todettiin Grolierin tietosanakirjan (1993) mukaan muistuttavan henkilöitä, jotka ovat sisäänpäinkääntyneitä ja harrastavat päiväunelmointia. Sana otettiin tällöin käyttöön kliinisessä yhteydessä. Autismilla on alkujaan viitattu tiettyyn eristäytyvään käyttäytymismuotoon. Myöhemmin sitä käytettiin kuvaamaan tiettyä ongelma- ja asiakasryhmää ja vielä myöhemmin psykodynaaminen koulukunta näki autismin aiheutuneen äitilapsi suhteen häiriöstä. Oppimis- ja neuropsykologisessa näkemyksessä sen sijaan viitattiin biologiseen perusetiologiaan. Biologisen perustan olemassaolo onkin vahvistettu nykyaikaisilla tutkimuksilla, mutta on selvinnyt, että ongelma on monimuotoinen. On puhuttava autistisista syndroomista, koska ei ole olemassa vain yhdenlaista autismia. (Timonen & Tuomisto 1999,13-22.)

Autismia ja autismin kaltaisia piirteitä kutsutaan yleisnimityksellä autismin kirjo. Autismin kirjon oireyhtymät ovat keskushermoston kehityshäiriöitä. Siihen kuuluvat autistinen oireyhtymä, Aspergerin oireyhtymä, Rettin oireyhtymä, disintegratiivinen kehityshäiriö ja laaja-alainen kehityshäiriö. Autismin kirjioon sisältyy useita yksilöllisiä oireita. Uusimman tutkimuksen valossa siihen sisältyy myös vahvuuksia. Autismin kirjon piirteitä ovat poikkeava sosiaalinen vuorovaikutus ja kommunikaatio, epätavalliset reaktiot aistiärsykkeisiin ja rajoittunut, stereotyyppinen käytös. Päivittäinen tuki ja hoito ovat tärkeitä osalle autismin kirjon ihmisistä. Tuen tarve kestää lapsuudesta vanhuuteen. Autismin kirjon ihmiset voisivat käyttää vahvuuksiaan rakentavalla tavalla mikäli heidän yksilöllinen varhaiskuntoutus ja koulutus olisivat järjestetty asianmukaisesti. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

Suomessa Autismin kirjioon kuuluu noin 50 000 ihmistä. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008). Autismin kirjon oireyhtymiä esiintyy kaikkialla maailmassa, rotuun ja yhteiskuntaluokkaan katsomatta. Esiintyvyydestä ei ole tarkkoja tietoja. Arvioidaan, että väestöstä vähintään 1 % on autismin kirjioon kuuluvia henkilöitä. Miehiä arvioidaan olevan neljä kertaa enemmän kuin naispuolisia. (Autismisäätiö 2008.) Autismi on luultua yleisempää tietyillä alueilla kuin mitä on aikaisemmin uskottu. On esitetty, että Pohjoismaiden maantieteellinen sijainti vaikuttaisi autismin esiintyvyyteen. Esimerkiksi Pohjois-Ruotsissa 1980 tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että autismi oli tyypillisempää maan

pohjoisosissa kuin Etelä-Ruotsissa. Suomalaiset tutkijat Vinni ja Timonen huomasivat 1980-luvulla tutkimuksessaan samanlaisen ilmiön Pohjois-Suomeen liittyvässä työssään. (Kielinen 2005, 43.)

On valitettavaa, että monet autistiseen kirjoon kuuluvat ihmiset ajautuvat Suomessa syrjäytymisen tielle. Syrjäytymistä tapahtuu etenkin silloin, kun autismi on lievää eli henkilö pystyy toimimaan arjessa jotenkuten, ja käyttää viestinnässään tavallista kieltä. Näillä henkilöillä kuitenkin elämän kokonaishallinnassa ja viestinnän täydessä ymmärtämisessä on vaikeuksia, eikä tukitoimia huomata tarjota riittävästi, koska vamma ei näy päällepäin. Yhdysvalloista alkanut autististen ihmisten oma järjestäytyminen ja vertais-tuki-toiminta ovat levinneet Suomeenkin ja tuonut esiin tuen puutetta. (Tenhunen 2006.)

Autismin kirjon henkilö tarvitsee erityistä tukea koulussa. Pahimmassa tapauksessa nuori ei saa koulussa oikeanlaista tukea tai oppimistavoitteiden rima lasketaan niin alas, että jatko-opinnot vaikeutuvat. Mitä itsenäisempää otetta koulussa vaaditaan, sitä enemmän arjen hallinnan heikkous vaikeuttaa opinnoista selviytymistä. Opinnoista selviytyminen vaikuttaa myös työelämään siirtymiseen. Kynnys työelämään siirtymiseen voi helposti nousta. Työpaikalla olisi kyettävä elämään tiiviissä yhteistyössä ja hallittava tapoja ja odotuksia, joita ei ole mihinkään kirjoitettu. Ei voi enää puurtaa omaan tahtiin ja itsekseen. (Tenhunen 2006.)

Elina Kontun mukaan koulun velvollisuus on järjestää lapselle tarvittava tuki niin, että koulussa oleminen sujuu hyvin. Autismin kirjon nuori tarvitsee terveeseen nuoreen nähden vankemman linkin omaan luokkaansa ja luokanvalvojaan koulunkäynnin sujumiseksi. Jo isoissa koulutiloissa kulkeminen voi tuottaa huomattavia vaikeuksia autismin kirjon nuorelle, kun se on vaikeaa uudelle työntekijällekin. Elina Kontun mukaan autismin kirjon koululaista palvelisi parhaiten kuudesta kahdeksaan tunnin koulupäivä, joka sisältäisi myös läksyjen teko ajan. Hänen mukaansa parasta olisi jos autististen koululuokka olisi integroitu tavalliseen kouluun. Siitä hyötyisivät sekä terveet nuoret että autismin kirjon nuoret. Tämän päivänä nuoret ovat hyväksyviä ja sopeutuvaisia. He eivät kavahda erilaisuutta mikäli aikuiset järjestävät olosuhteet toimiviksi. Kaikki nuoret hyötyy siitä, että on tekemisissä erilaisten nuorten kanssa. Se tuo pääomaa tulevaisuuteen ja lisää suvaitsevaisuutta. Elina Kontun mukaan elämisen taidot ovat tärkeimpiä opetettavia asioita koulussa. (Autismi- ja Aspergerliitto. Annu –pakko nauraa 2006.)

Jatkuva tutkimustyö on avannut uusia näkökulmia autismin kirjon henkilöiden ymmärtämiseen, hoitoon ja kuntoutukseen. Autismin kirjon oireet ovat erittäin yksilöllisiä ja ympäristön vaikutus on huomattava. Jokaisen henkilön elämään vaikuttaa myös koulutus ja erilaiset metodit, joilla heidän toimintarajoihinsa voidaan vaikuttaa. (Kielinen 2005, 16)

4. AUTISMI

4.1 Autismin esiintyvyys

Autismi on autismin kirjoon kuuluva neurobiologinen keskushermoston kehityshäiriö, joka aiheuttaa erilaisia toiminnan esteitä. Autistisen henkilön aistien välittämä tieto ja sen tulkinta on yksilöllistä. Tiedon tulkinta on myös tavallisesta huomattavasti poikkeavaa. Usein häiriö huomataan silloin kun lapsen pitäisi alkaa opetella vuorovaikutustaitoja. Autistinen henkilö ajattelee, ymmärtää ja käsittää asioiden merkityksiä ja ympäristöään eritavalla. Hän voi kommunikoida poikkeavasti. Hänen käyttäytymisessä on huomattavissa poikkeavaa tai puutteellista sosiaalista vuorovaikutusta ja kommunikaatiota ja hänen käytöksensä on stereotyyppistä ja rajoittunutta. Aistiärsykkeet aiheuttavat hänessä poikkeavaa reagoitua. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

Autismi ei ole sairaus, vaan se rajoittaa henkilön toimintaa. Autistiset henkilöt voivat olla lahjakkuudeltaan normaaleja tai jopa erittäin lahjakkaita tai heillä voi olla myös kehitysvamma. Autismi voi olla perinnöllistä, mutta se voi johtua myös muista tekijöistä. Autismi kestää koko elämän ajan, siitä ei voi parantua. Ympäristön muokkaamisella on tärkeä merkitys autistisen henkilön toimintakyvyn parantamiseksi sekä hänen kohtaamiseen. (Nörrö & Åström 2006, 9-16.)

Epidemiologisten tutkimusten mukaan on todettu, että autismin esiintyvyys on lisääntynyt aiemmasta. Autismista kärsii noin 1:1000 henkilöstä (Autismiliitto 2008). Autismi-diagnoosi tehdään useimmiten lapsen ollessa 1½-vuotias. On tärkeää, että diagnoosi saadaan varhaisessa vaiheessa, sillä mitä varhemmin kuntoutus aloitetaan, sitä tehokkaampaa se on. Suomeen olisi hyvä saada tulevaisuudessa varhaisempaan toteamiseen tähtäävä seulontamenetelmä. Autismi seulontatutkimuksena ehkä eniten kokemusta on CHAT-seulonnasta (Checklist for autism in toddlers /Baron-Cohen et al 1992).(Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

4.2 Autismin tyypillisiä tunnusmerkkejä

Autismin diagnoosikriteereitä eli tunnusomaisia piirteitä toimintarajoitteeseen ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat, kommunikaatio-ongelmat ja käyttäytymisen häiriöt. Autistisella henkilöllä voi olla myös muita piirteitä esimerkiksi aistiärsykepulmat sekä uni ja nukahtamisvaikeudet. (Autismisäätiö 2006.)

Autisteilla henkilöillä kyky vastavuoroiseen sosiaaliseen kanssakäymiseen on rajoittunut. Ihmisten välisessä kanssakäymisessä on monia kirjoittamattomia sääntöjä siitä, miten käyttäytyään ja autistisen henkilön on vaikea ymmärtää näitä sääntöjä. Sanattomien viestien havaitseminen ja ymmärtäminen on hyvin vaikeaa autistiselle henkilölle. Hänellä myös taito toimia sosiaalisesti yhdessä muiden kanssa kehittyy hitaammin ja myöhemmin. Sosiaalista vuorovaikutusta vaikeuttaa kehon kielen ja kasvojen ilmeiden tulkitsemisen ongelmat. Autistisella henkilöllä voi olla myös prosopagnosia eli kasvosokeus. Se voi aiheuttaa ongelmia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, koska hän ei välttämättä tunnista kasvoista toisia ihmisiä tavatessaan. Häntä voidaan pitää jopa epäkohteliaana ja välinpitämättömänä. (Nörrö ym. 2006, 17-33.)

Autismi on lukko, joka eristää muusta maailmasta. Kontakti, jopa katsekontakti, toiseen ihmiseen tai vastavuoroinen kommunikaatio ovat hyvin vaikeita - joskus jopa ylitse pääsemättömiä. (Koiste & Kuhalampi & Kuhalampi 2005.) Autistinen henkilö tulkitsee kieltä kirjaimellisesti ja hänen on usein vaikea tietää, miten keskustelu aloitetaan ja miten se lopetetaan. Hän tulkitsee sanat ja ilmaisut konkreettisesti ja sanatarkasti. Kielikuvien käyttö, voi johtaa väärinkäsityksiin. Autistisen henkilön on vaikea huomata, kun puhuja käyttää ilmeitä tehostamaan puhettaan. Tästä syystä autistinen henkilö voi ymmärtää asian väärin ja usein häntä ymmärretään väärin.(Nörrö ym. 2006, 22-23.) Autistiselta henkilöltä voi puhe puuttua kokonaan tai se voi olla poikkeavaa. Hän voi käyttää puheessaan opittuja fraaseja, toistaa niitä tai puhe voi olla epäselvää. Puheen ymmärtäminen on tilannesidonnaista. Tunnuksomaisia autistiselle lapselle on mielikuvituksen ja roolileikkien puuttuminen ja hänen leikkiminen ovat epätavallista. (Autismisäätiö 2008.)

Autistisella henkilöllä on rajoittuneita käyttäytymistapoja ja mielenkiinnon kohteita. Hän pystyy harvinaisen hyvin keskittymään pitkän aikaa yksityiskohtaiseen asiaan. Autistinen henkilö on mieluiten yksin ja hän keskittyy omiin kiinnostaviin asioihin. Hänen

on vaikea tehdä monta asiaa yhtä aikaa. Autistinen henkilö noudattaa mielellään rutiineja. Hän tekee asiat aina samalla tavalla ja tietyssä järjestyksessä. Arjen rutiinit ovat tärkeitä ja muutokset ovat usein vaikeita. Epätietoisuus tulevasta aiheuttaa autistisessa henkilössä levottomuutta. Hän tarvitsee aikaa muutoksiin, jotta voi asennoitua niihin. (Nörrö ym. 2006, 34-61.)

Autistinen henkilö voi kuulla erityisen hyvin, mutta jotkut äänet voivat häiritä häntä erityisen paljon ja jotkut voivat tuntua jopa kipuna. Autistiselle henkilölle voi olla vaikeaa kun ääniä kuuluu paljon samanaikaisesti. Äänet voivat kuulua yhtä kovina. Keskitymisen vaikeutuu jos ympärillä on häiritsevää taustääntä. Jos näköärsykeitä tulee liikaa, autistisella henkilöllä voi olla vaikeaa kohdentaa katsetta yhteen kohteeseen. Hän katsoo mielellään tiettyjä, yksittäisiä kohteita, esimerkiksi pesukoneen pyörivää rumpua tai kiiltäviä esineitä. Autistisilla henkilöillä on usein ruokaongelmia. Joskus ruoka maistuu heistä kummalliselta, ruoka voi olla mautonta tai liian maustettua, ruoan pureskelu voi olla vaikeaa tai on vaikea syödä sellaista ruokaa, jossa ainekset ovat sekaisin lautalla. Hajuaistin alueella voi olla myös ongelmia. Voimakkaat ja oudot hajut voivat saada aikaan autistisessa henkilössä epämiellyttävän olotilan. Usein autistinen henkilö on kosketusyliherkkä. Vaatteiden tuntu iholla, halaaminen, suihkussa käyminen ja hiusten leikkaaminen voi tuottaa kipua. Useilla autistisilla henkilöillä on kivun sietokyky erilainen kuin muilla ihmisillä. Kivun paikallistaminen ja sen kuvaaminen, kuinka kipeältä tuntuu, voi olla vaikeaa. Jotkut heistä kokevat kovemman kivun lievänä ja vähäisen kivun vaikeana. Tunteen kokeminen on hyvin yksilöllistä. (Nörrö ym.2006, 70-108.)

4.3. Koulutus

Autistinen lapsi voidaan sijoittaa koulussa erityisluokalle, pienryhmään tai integroidusti yleisopetukseen. Hänen opetuksen suunnitelmaksi on laadittava henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Usein autistinen lapsi tarvitsee myös koulunkäyntiavustajan ja iltapäivähoitoa. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

Autistisen lapsen oppiminen perustuu näön kautta oppimiseen eli visuaalisuuteen. Opetuksessa tulee huomioida yksilöllinen oppimistyyli ja opetuksessa käytetään mahdollisimman monipuolisia ohjaus- ja opetustapoja. Autistinen henkilö voi olla erittäin lahjakas joissakin asioissa, mutta toiset saattavat olla hänelle erittäin vaikeita. Lahjakkuus on

jakautunut epätasaisesti. Autistinen henkilö tarvitsee opetusta arjen keskeisiin taitoihin ja kuinka toimia erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. (Autismi- ja Aspergerliitto 2007.) Visualisoinnin lisäksi autistisen lapsen koulunkäyntiä järjestettäessä on tärkeää tiivis yhteistyö oppilaan perheen ja hänen kuntoutukseen osallistuvien muiden ammattilaisten kanssa. Koulun ylläpitäjän tulee huolehtia, että lapsi saa henkilökohtaisen avustajan ja että avustajalla ja opettajalla on riittävä koulutus. (Kerola ym. 2000, 172-173.)

Peruskoulun jälkeen autistisella nuorella on koulunkäyntiin erilaisia mahdollisuuksia. Suomessa joissakin keskiasteen oppilaitoksissa on autistiselle henkilölle muokattuja opiskelulinjoja. Myös eri oppilaitoksissa voidaan luoda yksilöllisesti suunniteltu opiskeluohjelma ja opiskeluun liittyvä työharjoittelu. Jos sopiva suuntautumisvaihtoehto ja riittävän motivoitunut henkilöstö löytyy, opiskelu voi olla mahdollista muuallakin. Opiskelun voi mahdollistaa kuvallinen kommunikointi ja selkeästi strukturoidut toimintaohjelmat. Ammatillisessa koulutuksessa yhteistyötiimi on erityisen tärkeä. Nuoren vanhemmilla on tiimissä tärkeä rooli, koska he tuntevat nuoren kuntoutuksen aiemmat vaiheet sekä kommunikointikeinon. (Kerola ym. 2000, 176-177.)

Opiskelu voi jatkua peruskoulun jälkeen myös yksilöllisesti esimerkiksi ammatillisen koulutuksen valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ryhmissä. Nuori opettelee sekä työntekoa että arkielämään tarvittavia taitoja. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

5. ASPERGERIN OIREYHTYMÄ

5.1 Aspergerin esiintyvyys

Yli 70 vuotta sitten venäläinen neurologi Eva Ssucharewa esitteli tilaa, jota nykyisin kuvataan Aspergerin oireyhtymäksi. Itävaltalainen lastenlääkäri Hans Asperger antoi yli 50 vuotta sitten nimen tälle oireyhtymälle, joka liittyy kontakti- ja käyttäytymisvaikeuksiin. (Gillberg 2000, 15.) Aspergerin oireyhtymä (AS) on neurobiologinen keskushermoston kehityshäiriö. Sen syyt ovat edelleen tuntemattomat, joitain viitteitä aivojen toiminnan rakenteen poikkeavuudesta on tutkimuksissa löydetty. Perinnöllisyys vaikuttaa oireyhtymän syntyyn, toisella vanhemmalla tai jollain lähisukulaisella voi olla samantapaisia ongelmia ja vaikeuksia. (Nieminen & Rautakallio 2003, 9.)

Aspergerin oireyhtymän tärkeimmät kliiniset perusteet psykiatri Lorna Wingin mukaan ovat empatian puuttuminen, puheen tulkitseminen naiivisti, vähäinen kyky saada ystäviä, puutteellinen ei-kielellinen viestintä, intensiivinen uppoutuminen itseä kiinnostaviin aiheisiin ja kömpelyys. (Attwood 2005, 15.)

Aspergerin oireyhtymä diagnosoidaan yleensä lähempänä lapsen kouluikää. Oireet voivat olla esim. omaehtoisuutta, passiivisuutta ja puutteellista tarkkaavaisuutta. WHO julkaisi v. 1993 systemaattiset diagnoosikriteerit, jotka on selvitetty ICD-10 tautiluokituksessa. (Gillberg 2000,16-17.) Aspergerin oireyhtymän diagnosoinnissa on yleensä kaksi vaihetta. Ensimmäiseksi vanhemmat tai opettajat täyttävät kyselylomakkeen, jonka avulla tunnistetaan lapsen oireita. Toisessa vaiheessa asiantuntijat tekevät diagnostisen arvioinnin, jossa käytetään selvästi oireyhtymää kuvaavia vakiintuneita kriteerejä. (Attwood 2005, 16.)

5.2 Aspergerlapsen tyypilliset piirteet

Ensimmäisten ikäkausien aikana Asperger-lapsi voi olla kiltti ja helppo lapsi eikä lapsi tunnu tarvitsevan paljon huomiota. Erilaiset toistuvat monotoniset äänet ja kehon heijautuminen voivat olla yleisiä toimintamalleja lapsella. Voimakkaat äänet saattavat aiheut-

taa voimakkaan reaktion ja jotkut vaatamateriaalit voivat tuntua epämiellyttäviltä. Esikouluiässä alkavat sosiaalisiin suhteisiin liittyvät omat toimintatavat erottua. Lapsi voi vetäytyä ja osoittaa vain vähän kiinnostusta muita lapsia kohtaan. As-lapsi voi olla myös toisten vietävissä. Esikoulu voi sujua myös ilman että kukaan kiinnittää huomiota lapsen erityisyyteen. (Nieminen ym. 2003, 11–13.)

Murrosiässä Asperger -henkilö tulee tietoiseksi itsestään ja yrittää lähentyä saman ikäisiä tovereitaan. Torjuminen ja kiusaaminen aiheuttavat ahdistusta ja masennusta, jonka takia hän eristäytyy vielä enemmän. Henkilö voi menettää mielenkiinnon henkilökohtaiseen hygieniaan, hän puhuu itsekseen, voi käyttäytyä aggressiivisesti ja uppoutuu omaan sisäiseen maailmaansa. Oireet ovat samantapaiset kuin skitsofreniassa ja virheelinen diagnoosi on mahdollinen. (Attwood 2005, 28.) Murrosikäinen AS-lapsi voi tuntea itsensä ulkopuoliseksi ja vajaakuntoiseksi. Hänellä saattaa esiintyä masentuneisuutta, ahdistuneisuutta ja silmätikkuna olemisen tunteita. Näiden takia AS-henkilöllä saattaa olla huumausaineiden väärinkäyttöä, alkoholismia, pakko-oireita ja pakonomaista kiinnostusta kuolemaan ja itsemurhaa kohtaan. Seurantatutkimuksissa on ilmennyt AS-henkilöiden alttius itsemurhaan, joka on suurempi kuin muulla väestöllä. (Nieminen ym. 2003, 12- 13.)

Erikoisharrastukset ovat varhaisen murrosiän näkyvimpiä asioita. Harrastus vie lapsen kaiken mielenkiinnon ja on As-lapsen luontainen tapa suhtautua itseä kiinnostavaan asiakokonaisuuteen. Tyttöillä voi olla vähemmän erikoisharrastuksia tai ne puuttuvat kokonaan. Pakkotoiminnot, pakkoajatukset ja takertuminen rutiineihin ja rituaaleihin on tyypillistä Aspergerin oireyhtymän omaavalle lapselle. Vaikeuksia esiintyy myös puheen johtamisessa, avoimiin kysymyksiin vastaamisessa ja sanallisen viestinnän ymmärtämisessä. Sama virke voi tarkoittaa eri asiayhteydessä täysin eri asiaa, sanojen painotus muuttaa lauseen merkitystä. Keskustelussa As-lapsi ei kykene muodostamaan asiasta kokonaiskuvaa, hän ei kykene nopeasti tulkitsemaan sanallisten viestien sisältöä. (Gillberg 2000, 45-47.)

Asperger-oireet voivat teini-iässä jäädä toisten sekundaaristen oireiden takia huomaamatta. Vaikeudet jokapäiväisessä elämässä alkavat korostua, mm. henkilökohtainen hygienia, ruokailuun liittyvät ongelmat ja vaatteiden huoltamiseen liittyvät ongelmat alkavat kasautua. Päihteiden käyttö masennuksen ja ahdistuksen takia voi alkaa, samoin

epäsosiaalinen käytös. Koulunkäynti on vaikeaa, nuori syyttää helposti opettajiaan jos koulu menee huonosti. (Gillberg 2000, 51-56.)

Useilla Asperger-lapsilla on rajoittuneet kiinnostuksen kohteet. Lapsi voi hankkia valtavat tietomäärät jostain mielenkiintonsa kohteesta. Hän ei ole kiinnostunut tietojen hyötykäytöstä ja ulkoa opittujen asioiden merkitysten ja kokonaisuuksien hallinta on puutteellista. Lapsi voi olla äärimmäisen lahjakas jollain osa-alueella, mutta kengännauhojen solmiminen voi olla hänelle ylivoimainen tehtävä. Historia, matematiikka, tietokoneet, dinosaurukset tai suihkulähteet voivat olla jatkuvan kiinnostuksen kohteina. Lapsi voi esitellä tuntikausia samoja asioita aina yhtä innostuneesti. Muut lapset voivat pitää tätä johonkin yksityiskohtaan uppoutumista absurdina ja ”pimeänä” piirteenä. (Gillberg 2000,45- 46.)

Pakko-ajatukset ja rituaalit voivat viedä lapsen myös mukanaan ja näitä sääntöjä tulee noudattaa kirjaimellisesti. Yleensä nämä oireet tulevat esiin kouluiässä. Puheen ja kielen ongelmat ovat yleisiä Aspergerin oireyhtymässä. Puheen kehitys on voinut olla myöhässä tai se on poikkeavaa. Vertauskuvallisen puheen ymmärtäminen on vaikeaa jos lapselle ei ole seikkaperäisesti selitetty asiaa. Sanallisten viestien ymmärtämisessä on vaikeuksia, sanojen painotukset ja puhujien ilmeet ja eleet jäävät huomioimatta. Lapsi ei kykene käyttämään sosiaalista tilannetta hyväkseen, hän ei pysty nopeasti tulkitsemaan muiden puhujien sanallisia viestejä. (Gillberg 2000, 47-48.)

Elekieli on köyhää ja etäisyyden arvioiminen puhukumppaniin on vaikeaa. Monilla Asperger- henkilöillä on jäykkä ja läpitunkeva katse. Henkilö voi kesken keskustelua lähteä pois huomaamatta keskustelukumppanin hämmästynyttä ilmettä. Asperger-henkilön liikkuminen on kömpelöä, kävely voi olla rytmittäisesti keiuvaa. Hienomotoriikka voi olla heikosti koordinoitua, mutta jotkut henkilöt voivat olla erittäin taitavia hienomotoriikkaa vaativissa tehtävissä. Pakkoliikkeet voivat olla yleisiä, mm. käsien räpsyttelyä ja puseron hihan repimistä. As-pojat ärtyvät helposti, tytöt pysyttelevät mielellään syrjässä. Noin kymmenen vuoden iässä lapsi alkaa ymmärtää oman ulkopuolisuutensa, hän masentuu ja joutuu ehkä kiusatuksi. DAMP-diagnoosi tarkoittaa jo varhaislapsuudessa alkaneita häiriöitä toiminnan ohjauksessa, motoriikassa ja havaitsemisessa. Suurella ryhmällä AS-henkilöitä on myös DAMP-oireita, joita ovat esim. ADD ja ADHD. Havaitsemisen häiriöt ovat yleisiä ja AS-henkilöt ovat herkkiä äänille ja voivat reagoida voimakkaasti erilaisiin makuihin ja hajuihin. (Gillberg 2000, 26,50–76.)

5.3 Tunnistaminen koulu yhteisössä

Asperger-lapsen piirteet tunnustetaan yleensä vasta koulun alkamisvaiheessa. Esikoulussa ei välttämättä ole huomattu mitään erityistä lapsen käytöksessä. Ensimmäisen luokan opettaja voi kiinnittää huomiota siihen, että lapsi välttää sosiaalisia leikkejä ja ei ymmärrä sosiaalisen käyttäytymisen sääntöjä luokassa. Lapsen käytös kotona voi olla normaalia, mutta uudessa ympäristössä erityispiirteet korostuvat. Lasta voidaan pitää omituisena ja hän siirtyy seuraavalle luokalle saattaen jälleen uuden opettajan hämmennyksen valtaan. (Attwood 2005, 26.)

Asperger-oireet ovat selvimpiä noin seitsemän ja kahdentoista ikävuoden välillä. Lapsi voi menestyä koulussa hyvin, mutta vuosien kuluessa ongelmat pahenevat koko ajan. Perinteiset hallitsemiskeinot eivät auta ja pedagoginen lähestymistapa ei tuota tulosta lapsen kanssa toimittaessa. Kouluympäristössä kiinnitetään enemmän huomiota vaikeisiin erityispiirteisiin, joihin yritetään puuttua erilaisin keinoin. Vanhempia voidaan syyllistää lapsen kasvatuksen laiminlyömisestä, koska lapsi on omaehtoinen eikä tottele opettajaa. Opettaja voi saada helposti huonon opettajan maineen, koska ei saa tällaista lasta kuriin perinteisin menetelmin. (Nieminen ym. 2003, 13.)

Asperger-oireyhtymään kuuluu päiväunelmointi, henkilö on poissaoleva ja näyttää ajattelevan muita asioita. Asperger-henkilö voi kuitenkin havainnoida ympäristöään lyhyitä hetkiä ja tallentaa näitä asioita muistiinsa. Hän tekee havaintoja, vaikka näyttää täysin poissaolevalta. (Gillberg 2000, 59.) AS-oireyhtymässä on sosiaalisilla tekijöillä merkittävä asema. Varhainen diagnoosi, perheen tukeminen ja pedagoginen apu vaikuttavat vamman asteeseen myöhemmässä elämässä. Aspergerin oireyhtymään liittyvä ennuste on vaihteleva, koska tutkimuksia on tehty vähän. (Nieminen ym. 2003, 9.)

Tuhannesta lapsesta n. kolmelle tai neljälle kehittyy Aspergerin oireyhtymä kouluikässä tai sitä aikaisemmin. Pojilla AS-oireyhtymä on huomattavasti yleisempää, ainoastaan joka viides henkilö on tyttö. (Gillberg 2000, 33.) Ruotsissa tehty tutkimus on kuitenkin osoittanut Aspergerin oireyhtymän olevan luultua yleisempää, todellinen esiintyvyys voi olla yksi 300 lapsesta. (Attwood 2005, 27.) Asperger-lapset voivat saada muita diagnooseja epätavallisen varhaiskehityksen pohjalta. Puheen viivästymisen tai erikoisuuden takia lapsi voi saada puheterapiaa tai hän voi saada tarkkaavaisuushäiriödiagnoosin. Lapsen kognitiivisten kykyjen ja kiinnostuksen kohteiden tarkkaileminen sel-

keyttää diagnoosiksi Aspergerin oireyhtymän. (Attwood 2005, 28.) Koulunkäynti on vaikeaa Asperger-lapselle, vaikka hän olisi lahjakaskin. Tehtäviin on vaikea keskittyä ja osoittaa kiinnostusta niitä kohtaan. (Gillberg 2000, 76.)

Ala-asteella opettaja ja lapsi ovat yhdessä koko vuoden ja ilmapiiri on yleensä auttavainen. Aikuiset ovat valmiimpia mukautumaan Asperger-lapseen ja ymmärtämään ja suvaitsemaan häntä. Yläasteella opetussuunnitelma on joustamattomampi ja opettajilla ei ole niin paljon aikaa käytettävissä lapsen kanssa toimimiseen. Muut teini-ikäiset nuoret voivat olla suvaitsemattomampia ja koulukiusaamista voi esiintyä enemmän. Lasta voidaan pitää uhmakkaana ja tunne-elämältään häiriintyneenä, koska diagnostiset oireet voivat olla tässä iässä vähäisiä. Tieto Asperger-oireyhtymästä auttaa opettajia toimimaan lapsen kanssa. Lapsen kohtaamiseen liittyvät ongelmat on tiedostettava, samoin ongelmat liittyen muutoksiin, turhautumiseen ja kritiikkiin. Opettajat pystyvät mukautumaan helpommin lapsen käytökseen luokassa kun perustiedot Aspergerin oireyhtymästä ovat tiedossa. (Attwood 2005, 210.)

5.4 Sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat

AS-lastat täytyy ohjata erilaisten harjoitusten avulla käyttäytymään tilanteen mukaisesti. Lapsen naurunalaiseksi joutumista tulisi välttää ja tämä voidaan toteuttaa harjoittelemalla tilanteita etukäteen. Sosiaaliset tarinat ja näytelmät opettavat lasta toimimaan oikein erilaisissa tilanteissa. Säännöt, tavat, toisten ihmisten huomioonottaminen ja toimimisen rajat tulevat tätä kautta tutummiksi lapselle. Lapsella voi olla erilaisia rituaaleja, joita voidaan opetteluun kautta tehdä vähemmän näkyviksi. Asperger-lapsella on heikentynyt kyky asettua toisen ihmisen asemaan, hän ei kykene tarkastelemaan asioita muiden ihmisten näkökulmasta. Käytös voi olla emotionaalisesti sopimatonta tai provosoivaa, lapsi ei osaa arvioida sosiaalisia tilanteita eikä ymmärrä mitkä asiat voivat loukata toista osapuolta. Lapsen kyvyttömyys ottaa toisia ihmisiä huomioon voidaan ohjauksen avulla saada muuttamaan parempaan suuntaan. (Nieminen ym. 2003, 14.)

Sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelma AS-lapsella on itsekeskeisyys, lapsi ei kykene näkemään toisen ihmisen näkökulmaa. Sosiaalisten tilanteiden arviointi on heikkoa. Asperger-lapsi ei hyväksy aikuisten vaatimuksia, hän jaksaa väitellä ja perustella omaa, ainoaa oikeaa, näkökulmaa loputtomiin. Lapsen diagnoosin tietäminen voi helpottaa

vuorovaikutusta lapsen kanssa. Ns. terveen järjen puuttuminen aiheuttaa jatkuvia ongelmia muiden ihmisten kanssa. (Gillberg 2000, 45.) Asperger-lapsi on itsekeskeinen ja hän toimii mielellään tarkkailijan sosiaalisten leikkien reunamilla. Leikkiverit ovat usein paljon nuorempia tai vanhempia kuin hän itse. Lapsi voi olla leikkiessään innokas määräälemään muita, toisten lasten on toimittava hänen sääntöjensä ja etujensa mukaisesti. Koulun välitunnilla lapsi voi olla yksinäinen, hänen on vaikea osallistua esim. erilaisiin joukkuepeleihin näiden sääntöjen takia. Lapsella ei välttämättä ole lainkaan ystäviä. (Attwood 2005, 33.)

6. TYÖSKENTELEY ERILAISTEN OPPIJOIDEN KANSSA

6.1 Varhainen puuttuminen

Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan sitä, että ongelmat havaitaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja niihin pyritään löytämään ratkaisuja pian. Varhainen puuttuminen on aina prosessi. Se ei ole pikainen keino ratkaista ongelmia. Tuki voi olla usean eri asiantuntijan antamaa esimerkiksi koulu- ja luokkaratkaisuja, kuntoutusta ja erityisopetusta. Varhaisessa puuttumisessa käytetään erilaisia keinoja ja tapoja, joilla puututaan oppilaan oppimisen pulmiin, käyttäytymiseen tai hänen hyvinvointiaan uhkaaviin tekijöihin. Varhaisessa puuttumisessa ei ole selkeää ja johdonmukaista menettelykaavaa, jota voisi käyttää kaikissa tilanteissa. Kyse voi olla pitkittyneistä ongelmista ja monimutkaisista tilanteista, joiden pysäyttämiseen tarvitaan vahvaa otetta. (Huhtanen 2007, 28–29.)

Varhaisen puuttumisen lähtökohtana on, että oppilas ei pääse oppimisella asetettuihin tavoitteisiin tai oppilaan käyttäytyminen ei ole normaalia. Oppilas eroaa poikkeavuutensa tai erilaisuutensa vuoksi normaalista oppilasjoukosta. Ensimmäiset signaalit oppilaan oppimisessa, hyvinvoinnissa ja käyttäytymisessä johtavat vähitellen etenevään prosessiin, joka syntyy ihmisten välisessä dialogisessa ja toiminnallisessa vuorovaikutuksessa. Ensimmäisessä vaiheessa havaitaan ja huomataan erityistuen tarve. Sen jälkeen signaaleja tulkitaan. Opettaja tarvitsee keinoja ja välineitä, jotta erilaisen oppilasjoukon ohjaaminen ja opettaminen luonnistuu. Opettajan tehtävä on tukea oppilaan koulunkäyntiä. Opettajan puuttuminen huolta aiheuttaviin signaaleihin tarkoittaa asian puheeksi ottamista ja ohjaamista asiantuntijan luokse. Opettaja voi käyttää varhaisen puuttumisen apuvälineinä esimerkiksi huolivyöhykkeitä, huoliseuloja sekä oppilaan tiedon seuranta ja tiedonkeruukorttia. Vaikeiden asioiden esille ottaminen ja niistä puhuminen ei ole helppoa. Asiat ja niistä puhuminen koskee kouluyhteisöä, oppilasta ja perhettä. Keskustelut voivat alkaa oppilaan ja opettajan välisestä keskustelusta ja laajenevat vähitellen oppilaan kasvuympäristöä koskevaksi. Opettajan ja koko kouluyhteisön on arvioitava milloin on syytä kutsua oppilashuolto koolle tai pitää palaveri vanhempien kanssa. (Huhtanen. 2007,66–151.)

Peruskoululaisen arjessa on suuri muutos, kun hän siirtyy yläasteelle. Yläasteella tapahtuu mahdolliset koulusta ”putoamiset”. Nuorten oireilu ilmenee levottomuutena, erilaisena häiriökäyttäytymisenä, psyykkisinä oireina, koulukiusaamisena, päihteiden riskikäyttönä, väkivaltana ja yleensä sopeutumattomuutena. Nuoria pystytään kuitenkin auttamaan. Koulumenestys vaatii jo peruskoulun aikana, että nuori ajattelee elämää eteenpäin, peruskoulun jälkeistä elämää. Hänen täytyy ymmärtää esimerkiksi, että matematiikan, äidinkielen ja kielten oppiminen on tärkeää. Yksilöllistymiseen kohdistuvat vaatimukset ovat kasvaneet eri elämäntilanteilla. Aikuisuuteen on perinteisesti liitetty monia odotuksia, joihin nuorten on aiempaa hankalampi vastata. (Linnakangas & Suikkanen 2004,10,26.)

Epävarmuus toimeentulosta, työelämän lisääntyvät vaatimukset, jatkuva muutostila, yleinen epävarmuus, työn puute, uusperheiden sekavuus ja työnarkomania ovat nykyisen elämänmenon piirteitä, jotka tuottavat turvattomuutta lasten ja nuorten elämään. Myös perheiden ongelmat ja erilaisuus aiheuttavat arvojen eriytymistä. Kuntapalvelujen, kuten neuvolatyön, lastensuojelun, nuorisotyön ja koulujen rapautuminen toisaalta on vähentänyt ongelmiin ajautuvien perheiden ja nuorten mahdollisuutta saada tukea. (Linnakangas ym. 2004,27.) Ympäristötekijöistä johtuvien ongelmien lisäksi, nuorella voi olla neurologisesta kehityksestä johtuvia ongelmia, jotka vaikeuttavat oppimista. Yleisopetuksessa voi olla nuori, jolla on esimerkiksi autismin kirjon piirteitä. Oppimista ja opetustilanteita helpottaisi, mikäli opettajalla olisi ajankohtaisia tietoja ja välineitä erityisnuoren kohtaamiseen. Opettaja kuuluu oppilaan tukiverkoston ja toimii linkkinä kodin, oppilaan ja asiantuntijoiden välillä. Varhainen puuttuminen voi tulla ongelmalliseksi, kun ei tiedä milloin, miten, miksi ja kenen pitäisi puuttua. Varhainen puuttuminen oppilaan ongelmiin tulee tapahtua koulun kautta. Opetus- ja kasvatusprosesseihin tulee panostaa entistä enemmän. (Huhtanen 2007,9–16.)

Kodin ja koulun yhteistyön merkitys on tärkeää peruskouluikäisten lasten ja nuorten kasvun tukemisessa. Se korostuu erityisesti varhaisessa vaiheessa. Lapsen ja nuoren vanhempien tulee saada tietoa oman lapsen ja nuoren koulunkäynnistä, asioiden sujumisesta koulussa, koulussa tapahtuvista muutoksista ja opetussuunnitelmaan liittyvästä työstä. Vanhempainillat eivät yksinään riitä. Parasta varhaista puuttumista lasten ja nuorten asioissa on koulun luonnollinen yhteydenpito koteihin ja toisin päin. Vanhem-

pien läsnäolo koulun arjessa tulisi olla luonnollinen asia sekä yhteydenpidon tulisi olla aktiivista. Kodin ja koulun aktiivisen yhteistyön rinnalle tarvitaan myös muita työvälineitä osan nuorten kohdalla. (Linnakangas ym. 2004,110).

6.2 Autismin kirjon nuoren kuntoutuminen vahvuudet huomioiden

Kuntoutuksella voidaan vaikuttaa paljon autistisen ihmisen toimintakykyyn ja elämänlaatuun. Autistisen henkilön iästä, kehityksentasosta ja hänen saamastaan kuntoutukselta johtuen hänen käyttäytymisessä näkyvät ilmenemismuodot ovat yksilöllisiä ja vaihtelevia.(Autismisäätiö 2008.) Kaikki autistiset henkilöt ovat erilaisia. Kahta samanlaista autistista henkilöä ei ole, siksi yksilöllinen kuntoutus on erityisen tärkeää jokaiselle autistiselle elämänlaadun ja toimintakyvyn takaamiseksi. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

Varhaiskuntoutus on tullut erittäin tärkeäksi, joten autismin varhaisella toteamisella olisi mahdollisuus vaikuttaa kuntoutuksen aloittamiseen varhaisessa vaiheessa ja sitä kautta myös ennusteeseen. Kuntoutusmahdollisuudet ovat myös viimeisen vuosikymmenen aikana parantuneet. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.) Varhain aloitettu kuntoutus ei poista autismia, mutta antaa paremmat eväät mahdollisimman itsenäiseen elämään aikuisena. Perimmäinen tavoite systemaattisessa varhaiskuntoutuksessa on se, että he pystyvät elämään mahdollisimman itsenäistä ja itselle mielekästä elämää aikuisena. (Koiste ym. 2005.)

Lasten varhainen diagnosointi on muodostumassa käytännöksi. Siihen liittyy myös kasvatuksellinen kuntoutus. Lapsen kuntoutuksen suunnitelmat tehdään diagnosoineen tahon tutkimusten perusteella. Suunnitelma tehdään aina yhteistyössä perheiden, päiväkotien, koulujen ja muiden tahojen kanssa. Autistinen lapsi tarvitsee erityisesti turvallisia rutiineja: asiat toistuvat saman lailla päivittäin. Päiväkodin tilat ovat selkeät ja kaikki toiminnot tapahtuvat omissa tiloissaan. Tärkeintä ovat selkeys, systemaattisuus ja toisto. (Koiste ym. 2005.) Kuntoutus on enimmäkseen arjen harjoittelua kotona, päiväkodissa, koulussa, asumisyksikössä, työpaikalla ja vapaa-ajan toiminnoissa. Kuntoutuksella pyritään mahdollisimman itsenäiseen selviytymiseen antamalla valintoihin tarvittavat tiedot

ja taidot. Autistinen henkilö tarvitseman tuen muoto muuttuu iän myötä, mutta hän tarvitsee yksilöllistä tukea kaikissa elämänvaiheissa.

Nuorten, aikuisten ja vanhusten autismikuntoutuksen järjestäminen on vielä puutteellista. Sitä ei myöskään ole saatavissa riittävästi. Aikuiset tarvitsevat myös peruskuntoutusta ja suunnitelmallista ohjausta koko elämän. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

Peruskuntoutukseen kuuluu yksilöllisen kommunikointitavan löytäminen ja vahvistaminen. Autistiselle henkilölle on tärkeä löytää kommunikointitapa, jolla hän voi ilmaista itseään ja tulla ymmärretyksi. Kommunikoinnissa pyritään löytämään esineillä ja toiminoilla sama merkitys autistisille henkilöille ja muille. Esineillä, kuvilla, puhutulla tai kirjoitetulla sanalla, viittomalla tai muulla merkillä etsitään merkityksiä, joiden avulla voidaan kommunikoida. Apuna voidaan käyttää myös puhetta tukevia ja vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä.

Autistisen henkilön omilla spontaaneilla ilmaisuilla, kuten ääntelyllä, liikehännällä, tönimisellä tai muulla toiminnalla pyritään vahvistamaan kommunikoinnin tarvetta. Palkitseminen on tärkeä osa kommunikointia. Palkkiolla tulee olla merkitystä autistiselle henkilölle. Autistisen henkilön ohjaaminen, oppiminen ja arjessa selviytyminen perustuu yhteiseen kommunikointitapaan. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

Autistisen henkilön peruskuntoutusta ovat strukturoitu eli jäsenneilty ympäristö ja työskentelyn ohjaus. Autistinen henkilö tarvitsee välineitä ympäristön ja toiminnan hallintaan. Strukturoinnissa varustetaan ympäristö näkyvillä vihjeillä, jotka ilmaisevat, mitä on tarkoitus tehdä; mitä, missä, ketkä, miten kauan ja mitä tehdään toiminnan jälkeen. Kommunikaation apuna käytetään kuvia ja tilaa jäsentäviä visuaalisia merkkejä, kuten värejä ja alueiden rajausta. Tehtävät laaditaan yksilön oppimista tukeviksi ja työskentelyä ohjataan strukturoidusti. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

Autistisen henkilön peruskuntoutukseen kuuluu myös sosiaalisten tilanteiden ja vuorovaikutuksen harjoittelu. Harjoittelussa tavoitellaan asianmukaista käyttäytymistä. Harjoittelu tehdään mallien avulla. Sosiaaliset tarinat, näytteleminen, sarjakuvat ja videointi ovat hyviä apuvälineitä harjoittelussa. Tilanteita harjoitellaan toistuvasti. Kertaaminen auttaa opittujen taitojen siirtämisessä uusiin tilanteisiin ja uusiin ympäristöihin. Oppimisen keinoja ja arjessa selviytymistä etsitään peruskuntoutuksessa. Aistiviestejä tunnistetaan, yli- ja aliherkkyyksiä huomioidaan ja omaa kehoa hahmotetaan. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

Yksilöllinen tuki kuntoutumiseen on tärkeää. Kuntoutus on suunnitelmallista. Se toteutetaan yhteistyössä omaisten, lähipiirin ja autismiin perehtyneiden, kuntoutujan tuntevien ammattilaisten kanssa. Suomessa kehitetään jatkuvasti autismituntoutusta, mutta kuntoutuksen saatavuus vaihtelee alueittain. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

Kaikilla Asperger-henkilöillä on vahvuuksia, jotka voivat liittyä oireyhtymään tai olla hänelle ominaisia piirteitä. Yleislahjakkuuden taso voi olla korkea ja saavutukset voivat olla erinomaisia jos ne liittyvät esim. omaan kiinnostuksen kohteeseen. Ulkomuisti on yleensä hyvä, samoin mekaaninen lukutaito. Kärsivällisyys ja tunnontarkkuus ovat positiivisia piirteitä. Korkea älykkyysosamäärä on keskimääräistä yleisempää Aspergerryhmässä kuin normaaliväestössä. Tässä on huomioitu mm. kyvyttömyys kysyä tietoa muilta ihmisiltä, kielelliset ongelmat, hitaus, motoriset ongelmat ja keskittymisvaikeudet. Yksilön älykkyysosamäärä ilman Aspergerin oireyhtymää olisi huomattavan korkea. Älyllinen lahjakkuus on Asperger-henkilön suurin mahdollisuus elämässä ja sitä tulee käyttää hyväksi. (Gillberg 2000, 78.)

Asperger-lasten tulevaisuudennäkymiä ei ole vielä tutkittu kovin yleisesti. Hyvään elämänlaatuun vaikuttavat tukihenkilöt eli opettajat, sukulaiset ja asiantuntijat, jotka rohkaisevat ja kannustavat lasta ja nuorta. Työssä menestyminen ja erityisessä kiinnostuksen kohteessa menestyminen voivat kompensoida vaikeuksia sosiaalisella alueella. Elämäkumppanilta henkilö saa tukea, rakkautta ja kiintymystä, jolloin AS-henkilön omat vaikeudet tuntuvat helpommilta kestää. Omien vahvojen ja heikkojen puolien hyväksyminen sekä sosiaalisten taitojen oppiminen helpottavat elämää tulevaisuudessa. (Attwood 2005, 220).

6.3. Erilainen oppijuus ja hyvä kohtaaminen autismin kirjon henkilön kanssa

Tavallisella luokalla lapsen oppimisvaikeudet, käyttäytymisongelmat ja vammaisuus aiheuttavat haasteita opetustyölle. Lapsi ei menesty opinnoissaan ja siirto erityisluokalle katsotaan ainoaksi vaihtoehdoksi koulutyön sujumiselle. Toisaalta kaikille avoin koulu hyödyttää sekä vammaisia että vammattomia oppilaita. Lapsen hyväksyminen tavalliselle luokalle viestittää hänen arvostuksestaan ja pyrkimyksestä päästä eroon jaottelusta

normaalien ja erilaisten oppijoiden välillä. Vammaisten lasten on havaittu oppivan enemmän tavallisella luokalla, sosiaaliset taidot kehittyvät paremmin, syntyy uusia ystävyysuhteita ja lasten tulevaisuudenkuvat ovat valoisia. Vammattomat luokkatoverit oppivat hyväksymään erilaisuutta ja suhtautuvat erilaisuuteen hyväksyvästi. Ihmiset oppivat elämään ja toimimaan yhdessä erilaisuudesta huolimatta. (Saloviita 2000, 12–13.) Lapsen oppimisongelmiin vaikuttaa jo ala-asteelta se miten vaatimukset on suhteutettu hänen oppimiskykyihinsä. Lapsi saa positiivisia oppimiskokemuksia jos vaatimukset ovat lapsen kykyjen mukaisia. Oppimisvaikeuksien tunnistamisen, tarkoituksenmukaisten oppimisympäristöjen luominen ja tukipalveluiden määrittäminen tulisi jatkua koko opiskeluajan. Luokilla 7-9 tarvitaan nykyistä monipuolisempaa opetuksen eriyttämistä, jossa oppiminen koostuu esimerkiksi teoriaopinnoista ja käytännöstä. (Ikonen & Juvonen & Ojala 2002, 14–15.)

Hyvä kohtaaminen erilaisten oppijoiden kanssa auttaa onnistumaan arkielämässä ja helpottaa kanssakäymistä. Ensimmäiseksi tulee selvittää miten autismin kirjon henkilö kommunikoi. Parhaita asiantuntijoita ovat omaiset tai muut henkilön tuntevat. Heiltä on tärkeää kysyä neuvoa ja tukea, silloin kommunikointi onnistuu parhaiten. Fyysinen etäisyys ja autistin fyysinen reviiri tulee ottaa huomioon. Autistista saattaa ärsyttää sekä fyysinen kontakti että katsekontakti. Kommunikoinnin tulee olla selkeää ja puheen hidasta. Asia täytyy kertoa lyhyesti ja selkeästi tarjoten konkreettisia toimintaohjeita. Asiaa voi selkeyttää visuaalisesti kuvia, piirroksia ja tekstejä hyväksikäyttäen. Kommunikaatiossa on hyvä käyttää selkeää vuorottelua, yksi puhuu kerrallaan ja toinen keskittyy kuunteluun. Rauhallisuus, ystävällisyys ja määrätietoisuus ovat tärkeitä ominaisuuksia kommunikoinnissa. Hiljaisuus voi olla osa kommunikointia. Se tarkoittaa hidasta prosessointia. Ylimääräiset ärsykkeet kuten melu, valo, haju, ja liika lämpö sekä turha puhe tulee poistaa. Tilanteen kulku tulee rytmittää: aloitus, keskikohta ja lopetus. Myös siirtymä, mitä tapahtuu tilanteen jälkeen, tulee selvittää. (Autismi- ja Aspergerliitto 2008.)

7. KYSELYTUTKIMUKSEN TULOKSIA JA ANALYSOINTIA

7.1 Vastaajien sukupuoli-, ikä- ja henkilöstöjakauma

Vastauksia lomakekyselyyn saimme 68 kpl, joista naisia oli 59 % ja miehiä 41 %. Valtaosa kyselyymme vastanneista opettajista oli naisia, jotka olivat iältään 36–49-vuotiaita. Naisopettajat ovat enemmistönä kouluissa, joten jakauma on tältä osin selkeä.

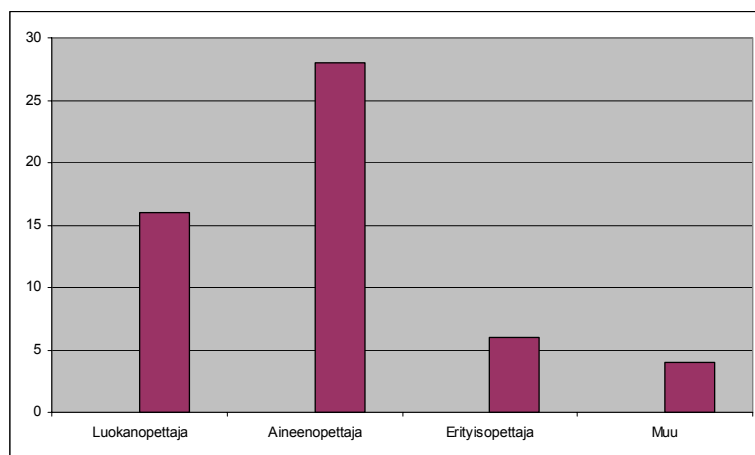
Taulukko 1. Vastaajien ikä ja sukupuolijakauma.

ikä	nainen	mies
20 – 35v	11	8
36 – 49v	19	13
50 – 65v	10	7
yhteensä	40	28

Vastauksia tulkitessamme huomasimme, että iäkkäämmät opettajat olivat sitä mieltä, että nuorten oireiden tunnistaminen on asiantuntijoiden tehtävä, ei opettajien. He myös pohtivat diagnosointia ja kokivat, että se ei kuulu opettajan toimenkuvaan. Kuitenkin he kokivat tarvitsevansa koulutusta tunnistukseen lapsen, jolla on autismin kirjon piirteitä. Kaikissa ikäryhmissä tunnistettiin pääpiirteitä ja teoretietoa opettajilla oli runsaasti. Kaikissa ikäryhmissä oli tarvetta koulutukselle ja tietojen päivittämiselle. Naisten ja miesten välillä ei ollut eroavaisuuksia koulutuksen tarpeen suhteen.

Kyselyymme vastanneista opettajista enemmistönä olivat aineenopettajat, joita oli 41 % vastanneista. Luokanopettajia, jotka voivat olla myös aineenopettajia oli vastaajista 24 %. Kyselyyn vastasi kuusi erityisopettajaa. Ryhmässä muut vastauksia saimme 4 kpl, jotka olivat rehtorilta, opinto-ohjaajalta ja koulunkäyntiavustajilta.

Taulukko 2. Opettajien ja henkilöstön jakauma

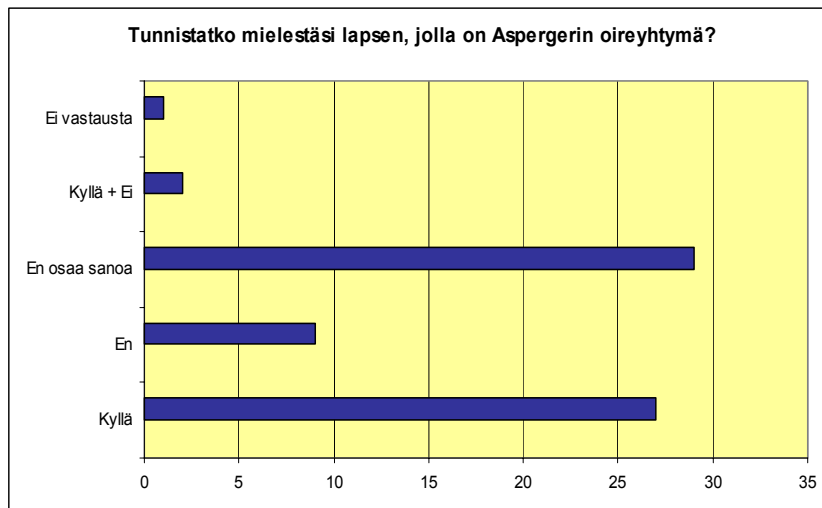

Kyselylomakkeiden vastauksissa korostui erityisopettajien tietämys ja perehtyneisyys aiheeseen, he toivoivat kuitenkin lisäkoulutusta ja tietojen päivitystä. Tosin yhdessä vastauksessa erityisopettaja toi ilmi, että hän toivoi opettajakollegoilleen lisätietoa asiasta. Kahdessa vastauslomakkeessa erityisopettajat pohtivat: ”Onko tunnistaminen varsinaisesti opettajan asia? Mielestäni enemmänkin on osattava ohjata tutkimuksiin.” ”Autistisen kaaren lapset tulee tunnistaa ja diagnosoida ennen koulua, tuskin open tehtävä.” Kyselyyn vastanneilla koulunkäyntiavustajilla oli tietoa Autismin kirjon nuorten tyypillisistä piirteistä, he toivoivat myös koulutusta aiheeseen liittyen.

7.2 Asperger oireyhtymän tunnistaminen

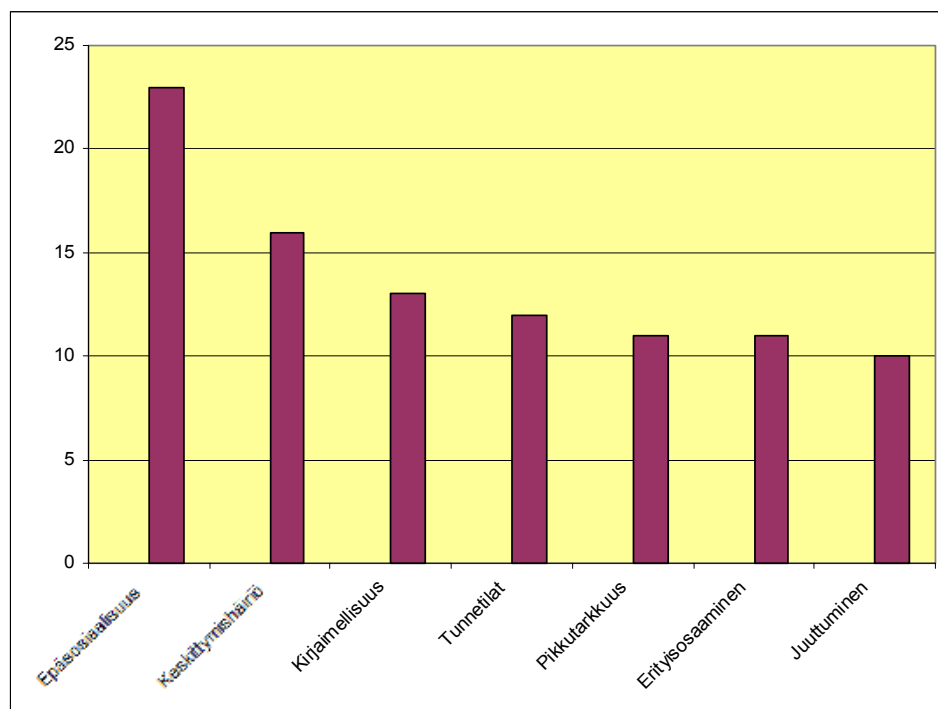
Lomakkeessamme oli kolme vastausvaihtoehtoa Aspergerin oireyhtymän tunnistamiseen liittyen. Vaihtoehdot olivat kyllä, ei ja en osaa sanoa. Opettajista 43 % vastasi ”en osaa sanoa” ja piirteet tunnisti 40 % vastaajista. Piirteitä ei tunnistanut lainkaan yhdeksän vastaajaa. Kaksi vastaajaa vastasi sekä kyllä että ei. Yksi vastaaja ei vastannut kysymykseen.

Taulukko 3. Asperger oireyhtymän tunnistaminen

Opettajilta saimme 148 oirekuvausta kysymykseen tyypillisistä piirteistä, 11 opettajaa ei vastannut kysymykseen lainkaan ja yksi vastasi ”en tiedä”. Opettajat kuvasivat eri sanoilla samaa tarkoittavaa oiretta, jotka kokosimme seitsemäksi ryhmäksi.

Taulukko 4. Aspergerin oireyhtymän tyypilliset piirteet opettajien mukaan

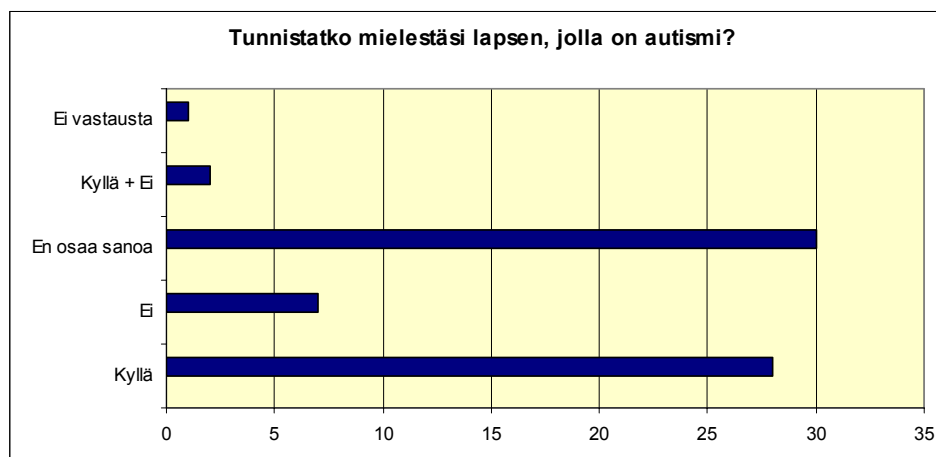

Sosiaalisten taitojen puutteen opettajat näkivät vaikuttavimmaksi piirteeksi. Tämä sisälsi mm. sosiaalisten taitojen heikkouden, kavereiden puuttumisen ja vaikeasti selitettävän epäsosiaalisuuden. Keskittymiseen liittyvät ongelmat olivat toiseksi suurin oireryhmä. Tämä ryhmä piti sisällään mm. levottomuuden, ylivilkkauden ja puheliaisuuden. Keskittymisen oli tässä ryhmässä vastaajien mielestä epätyypillistä. Kolmas oireryhmä piti sisällään asioiden käsittämisen kirjaimellisesti, vaikeuden löytää tekstistä oleelliset kohdat, annettujen ohjeiden ymmärtämisen ongelmat ja toistuva kyseleminen. Tunnetilojen tunnistamisen vaikeus ja ”oppilas ei osaa asettua toisen ihmisen asemaan” olivat neljännessä oireryhmässä. Pikkutarkkuus, pikkutarkka muisti, täydellisyyden tavoittelu joissakin asioissa ja ”nippelitiedon” tarve olivat viidennen ryhmän oireita. Kuudentena oireiryhmänä oli erityisosaaminen jollakin alueella ja oppimisvaikeuksia toisella alueella. Seitsemäntenä oireena oli juuttuminen, joka piti sisällään aloittamisen vaikeudet ja uuteen tilanteeseen asettumisen vaikeuden. Näiden seitsemän ryhmän ulkopuolelle jäivät yksittäiset oireet, joita oli huomattava määrä. Näitä oireita olivat tuijottava katse, aggressiivisuus, kosketusherkyys ja pikkuvanhuus.

7.3 Autismin tunnistaminen

Lomakkeessamme oli kolme vastausvaihtoehtoa autistisen lapsen tunnistamiseen liittyen. Vaihtoehdot olivat kyllä, ei ja en osaa sanoa. Opettajista 44 % vastasi en osaa sanoa ja piirteet tunnisti 41 % vastaajista. Piirteitä ei tunnistanut lainkaan seitsemän vastaajaa. kaksi vastaajaa vastasi sekä kyllä että ei. Yksi vastaaja ei vastannut kysymykseen.

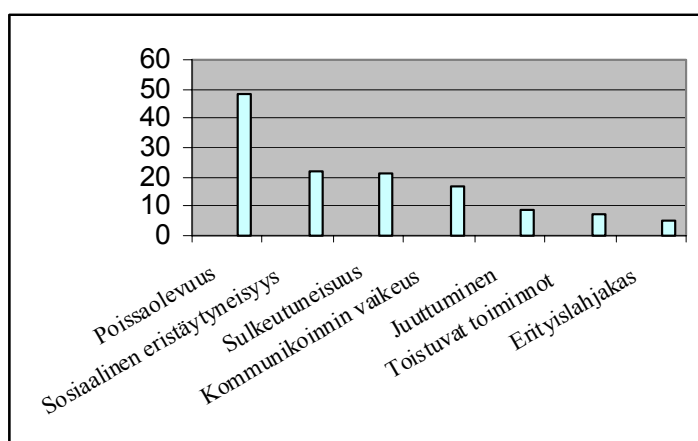
Taulukko 5. Autistisen lapsen tunnistaminen

Vastaukset autistisen ja Asperger-lapsen tunnistamiseen olivat samantyyppiset. Vastauksen prosentuaalinen jakauma oli lähes sama molemmissa kysymyksissä. Vastauksista voimme päätellä, että noin puolet opettajista tunnistaa autismin kirjon lapsen ja puolet opettajista ei tunnista autismin kirjon lasta.

Opettajilta saimme 169 oirekuvausta kysymykseen, kuusi opettajaa ei vastannut kysymykseen ja yksi vastasi ”en tiedä”. Autismin piirteet olivat opettajien vastusten analysoinnin perusteella huomattavasti selkeämmät kuin Aspergerin oireyhtymässä. Ryhmittelimme autismin oireet seitsemään eri ryhmään.

Taulukko 6. Autismin tyypilliset piirteet opettajien mukaan

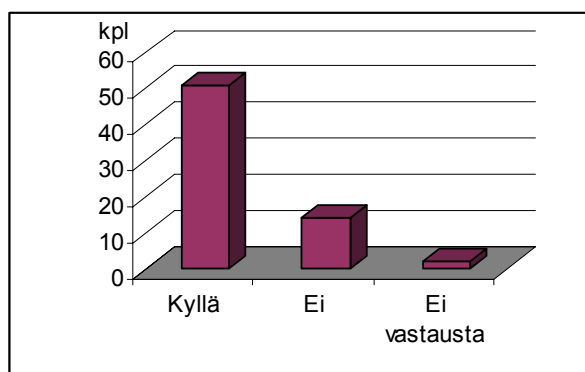

Ensimmäisen oireryhmän vastaukset pitivät sisällään poissaolevuuden, omassa maailmassaan olemisen ja ei ota yhteyttä vapaaehtoisesti ulkomaailmaan. Toinen ryhmä sisälsi sosiaalisen eristäytyneisyyden, kontaktin saamisen ja ottamisen vaikeuden, vaikeasti tavoitettavuuden, yksin viihtymisen ja tyhjyyden. Kolmas ryhmä piti sisällään sisäänpäin kääntyneisyyden, vetäytyneisyyden ja sulkeutuneisuuden. Seuraavana neljännenä ryhmänä olivat kommunikaatioon liittyvät ongelmat. Näitä olivat puheen tuottamisen ongelmat, omintakeiset kommunikaatiotavat, hiljaisuus ja passiivisuus. Juuttuminen ja omaehtoisuus olivat viidentenä oireryhmänä. Kuudentena olivat toistuvat toiminnot, heijaava kehonliike, pakkotoiminnot ja ympyräliike. Viimeisessä eli seitsemännessä ryhmässä on erityislahjakkuus ja älykkyys. Seitsemän pääryhmän ulkopuolelle jäivät esimerkiksi aistiylherkkyys, tunneköyhyys, jälkeenjääneisyys ja omat rajoittuneet mielenkiinnon kohteet.

7.4 Koulutuksen tarve

Osa opettajista koki tarvitsevansa koulutusta tunnistaakseen autismin kirjon nuoren. Kolmetoista opettajaa ei tuntenut tarvetta koulutukseen ja kaksi opettajaa ei vastannut tähän kysymykseen. Perusteluina olivat esimerkiksi ”alaluokat todennäköisesti seulooneet jo heidät” ja ”en ole erityisopettaja”. Useammassa vastauksessa tuli esille mielipide, että ”autistisen kaaren lapset tulee tunnistaa ja diagnosoida jo ennen koulua, tuskin open tehtävä”. Erityisopettaja toivoi koulutusta kollegoilleen, ei itselle. Toinen erityisopettaja mietti onko tunnistaminen varsinaisesti opettajan asia, nuorta on ennemminkin osattava ohjata tutkimuksiin.

Taulukko 7. Opettajien koulutustarve kysely

39 opettajaa vastasi kysymykseen millaista tietoa he haluavat saada autismin kirjoon liittyen. 29 opettajaa ei vastannut lainkaan kysymykseen. Suurin osa opettajista halusi yleistä tietoa, joka pitää sisällään info luentoja, asiantuntija tietoa, oleellista tietoa, miten toimia, tietoa oppimisjärjestelyistä ja koulutyössä käytettävää tietoa. Eräs opettaja kertoi haluavansa ”kertausta yleisesti, vaikka olen asiaan joskus perehtynyt”, toinen opettaja kertoi ”tarvitsen tietoa, mutta en diagnoosin tekemiseen”.

Toiseksi eniten opettajat toivoivat tietoa autismin kirjon nuoren tukemiseen. He halusivat käytännön tietoa miten käyttäytyä ja suhtautua oireilevaan nuoreen. Opettajat toivoivat myös konkreettisia esimerkkejä opetustilanteiden strukturoimiseksi Aspergerlapsen tarpeisiin. Tietoa kaivattiin myös integraatioon liittyvissä asioissa, oppimisen tukemisessa sekä kuntouttavaan opetukseen yleisopetuksessa. Eräät opettajat toivoivat tietoa ”miten erityislapsi huomioidaan isossa opetusryhmässä jossa on muitakin erityistä tukea

tarvitsevia lapsia” ja ”miten ottaa nuori huomioon opetustilanteissa, ettei omalla käytöksellään pahenna oppilaan oireita”. Tietoa oireiden tunnistamiseen ja ”pikkupäivitystä silloin tällöin” toivottiin kolmanneksi eniten.

7.5 Ammattilaisten haastattelut johtopäätösten tukena

Tutkimuksemme mukaan opettajilla on teoretietoa autismin kirjon oireista, mutta osittain oireet sekoittuivat keskittymishäiriöön (ADD, ADHD) liittyviin oireisiin. Käytännön tunnistamiseen liittyi paljon epävarmuutta. Yli puolet vastaajista koki, että eivät joko tunnista lainkaan tai eivät osanneet sanoa tunnistavatko autismin kirjon nuorta. Asiaa tukee konsultoivalta erityisopettajalta saamamme vastaus, joka liittyi opettajien tietotaitoon autismin kirjon nuoren tunnistamisessa. Hänen mukaansa tunnistaminen on vaihtelevaa. Toiset opettajat ovat hyvin tietoisia ja osaavat tunnistaa autismin kirjon piirteet sekä toimia yksilöllisesti tilanteiden edellyttämällä tavalla. Toisilla taas voi tieto ja taito olla täysin puutteellista tai olematonta. (Sipilä 2008.)

Kysyimme myös Oulun yliopiston tutkijalta mikä on hänen mielestään tämän hetkinen tilanne Oulun kaupungin yläasteen opettajien tietotaidoissa liittyen autismi ja Aspergerlapsen tunnistamiseen ja kohtaamiseen. Tutkija, joka on perehtynyt autismin kirjoon vastasi, että tunnistamiseen liittyviä kysymyksiä ei ole tutkittu. (Kielinen 2008.)

Kyselytutkimuksemme mukaan opettajat tarvitsevat ja haluavat tietoa liittyen autismin kirjon nuorten tunnistamiseen ja kohtaamiseen koulussa. Konsultoivan erityisopettajan näkemyksen mukaan opettajat tarvitsevat perustietoa autismin kirjon syistä ja ilmenemispiirteistä. He tarvitsevat myös autismin kirjon näkökulman ymmärrystä sekä peruspedagogisia konsteja tukea oppilaiden selviämistä koulun arjessa. Opettajien toivomukset ja konsultoivan erityisopettajan näkemykset koulutustarpeesta ovat samansuuntaiset. (Sipilä 2008.) Tutkimuksemme mukaan opettajilla oli epävarmuutta autismin kirjon oireista ja autismin kirjon nuoren kohtaamiseen liittyvistä käytännöistä. Jokaisella opettajalla pitäisi olla perustiedot autismin kirjon ongelmista ja niihin liittyvistä toimintarajoitteista ja käytöshäiriöistä. Tietoa ja ohjausta nuoren kanssa toimimiseen on saatavilla runsaasti. Taitoja on myös päivitettävä riittävän usein. Autismi kirjon nuorten ongelmat ovat tulleet esille voimakkaasti 2000-luvulla ja erilaisten tutkimuksien kautta saa-

daan uutta tietoa, josta on hyötyä kouluopetuksessa. Ilman ammattitaitoisten opettajien puuttumista nuori jää heitteille koulumaailmassa ja koko opiskeluaika menee hukkaan. Usein on kyse nuorista, joilla on monenlaista lahjakkuutta ja taitoja, joista voisi hyötyä koko luokkayhteisö. Autismin kirjon yksilöllisyys on myös huomioitava, kaikki nuoret eivät selviä yleisopetuksessa erilaisista tukimuodoista huolimatta. Asperger- nuoria on yleensä vaikea tunnistaa ennen yläasteikää, jolloin ongelmat alkavat kasaantua. Osa opettajista toivoi, että nämä lapset olisi ”seulottu” jo ennen yläasteelle siirtymistä. Ilman koulutusta opettajat eivät osaa tunnistaa ja kohdata nuoria, joilla on autismin kirjon oireita.

Oulun yliopiston tutkijan mukaan opettajien olisi hyvä saada tietoa kuinka kohdata lapsi, jolla on sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmia, millaisilla käytännön toimenpiteillä kommunikointi hoituu ja kuinka tiedottaa muuta kouluyhteisöä ja luokkatovereita. (Kielinen 2008.)

8. POHDINTA

Nykyaikana opettajien aikaa menee kohtuuttomasti erilaisten ongelmien selvittämiseen koulumaailmassa. Lähes jokaisella luokalla on erityistä tukea tarvitsevia nuoria, joiden todelliset ongelmat ovat vaikeasti havaittavissa. Autismin kirjon lapsi voi sulautua ensimmäisillä luokilla hyvin koululuokkaan. Hänellä saattaa olla erityisiä piirteitä esimerkiksi päiväunelmointia, poissaolevuutta, mutta ne eivät välttämättä vielä ole haittana koulutyölle eivätkä kiinnitä riittävästi opettajan huomiota. Opettajat voivat tässä vaiheessa ottaa yhteyttä lapsen kotiin ja tiedustelevat vanhempien näkemyksiä lapsen omissa ajatuksissa olemiseen. Lapsella on toimintarajoitteiden vuoksi ongelmia koulussa, jotka alkavat vähitellen näkyä myös kotona. Koulumaailmassa opetuksen tavoitteet kasvavat vuosi vuodelta ja sen mukana lapsen ongelmat alkavat lisääntyä ja näkyä selvemmin. Opettaja voi kiinnittää huomiota siihen, että lapsen on vaikea siirtyä tehtävästä toiseen ja lapsen on vaikea ymmärtää annettuja sanallisia ohjeita. Lapsen omaehtoisuus ja itsekkyyks voivat alkaa vaikuttaa negatiivisesti luokkahenkeen. Viimeistään tässä vaiheessa opettaja alkaa lisätä yhteydenottoja kotiin. Huoli lapsen oppimisesta ja käyttäytymisestä alkaa kasvaa. Opettajalla ja koko koulun henkilökunnalla menee paljon työaikaa asioiden selvittämiseen, sääntöjen ja sopimusten tekemiseen sekä jatkuvien palaverien järjestämiseen. Opettajan henkinen paine kasvaa. Luokkayhteisössä voi esiintyä levottomuutta ja kiusaamista, nuori voi olla kiusattu tai kiusaaja. Koulukavereiden kanssa tulleiden ongelmien ratkomiseen menee opettajalta aikaa ja henkisiä resursseja.

Opettaja, jolla on tietoa autismin kirjon oireista omaa valmiudet hyvään kohtaamiseen. Tällöin ei tule lapsen ja lapsen vanhempien syyllistämistä. Opettajan ei myöskään tarvitse tuntea syyllisyyden tuntoa nuoren kuriin saamiseksi. Hyvä kohtaaminen luo opettajan ja oppilaan välille luottamuksellisen suhteen. Tieto antaa keinoja opettajalle toimia oppilaan kanssa oppilaalle oikealla tavalla. Yhteistyöstä syntyy rakentavaa ja oppilasta tukevaa.

Toisaalta kun opettajalla on tietoa autismin kirjosta, se antaa rohkeutta varhaiseen puuttumiseen ja oikeiden asioiden esiin nostamiseen. Opettaja voi rohkeasti ottaa puheeksi, että lapsella on autismin kirjioon liittyviä piirteitä ja tarvittaessa ohjata lasta tarvittavan tuen piiriin. Opettaja voi kertoa havainnoista lapsen vanhemmille, koska hänellä on tieto

autismin kirjon piirteistä ja ongelmista. Opettajan työtä helpottaa rakentava yhteistyö vanhempien kanssa.

Yläaste on viimeinen mahdollisuus havaita nuoren ongelma ja tukea nuoren koulunkäyntiä. Yläasteen aikana on vielä mahdollista vaikuttaa nuoren todistukseen, jotta hänen siirtyminen ammatilliseen koulutukseen onnistuisi. Heikko päästötodistus vaikeuttaa ammatilliseen koulutukseen pääsemistä ja ammatin valintaa. Tulevaisuuden näkymät lahjakkaalla nuorella voivat olla heikot mikäli hän ei ole saanut kouluaikaan oikeanlaista tukea. Raskaat kouluvuodet voivat aiheuttaa masennusta ja itsetuhoista käyttäytymistä, johon liittyvät päihteet ja ongelmat virkavallan kanssa.

Autismin kirjon nuorella arjen hallinta ja sen sujuminen on puutteellista. Kouluyhteisö, koti ja ympäristö yrittävät saada nuorta toimimaan tiettyjen normien ja sääntöjen mukaisesti. Toimintarajoite estää nuorta toteuttamasta näitä vaatimuksia. Nuori voi syrjäytyä peruskoulun jälkeen. Vanhemmat ja viranomaiset ovat voimattomia. Autismin kirjon nuorella syrjäytyminen tarkoittaa arjen hallinnan kaaosta. Aistiärsykkeet vaikuttavat peseytymiseen ja yleiseen puhtauteen. Suihku voi tuntua puukkosateelta ja puhtaat hiukset tuntuvat ärsyttäviltä. Oman hygienian hoito voi olla heikkoa. Kykenemättömyys omista tavaroista ja asunnosta huolehtimiseen aiheuttaa jatkuvan kaaoksen ja siivottomuuden nuoren omassa huoneessa tai asunnossa. Nuorella ei ole kykyä huolehtia rahankäytöstä. Raha ei riitä ruokaan, vuokran maksuun eikä elämiseen. Yleisten juoksevien asioiden hoito on vaikeaa ja ne jäävät hoitamatta. Kaveripiiri, joka hyväksyy nuoren, voi olla hyvin epämääräistä ja aiheuttaa nuorelle lisää ongelmia. Jatkuva negatiivinen palaute, jota tulee opettajien ja vanhempien taholta lisää nuoren tuntemaa häpeää ja syyllisyyttä, koska hän ei kykene toimimaan niin kuin muut ikätoverinsa. Pahimmassa tapauksessa nuori ajautuu päihteiden väärinkäyttäjäksi. Päihteiden vuoksi mukaan tulee rikollinen toiminta ja nuori voi joutua vankilakierteeseen. Autismin kirjon nuorella on toimintarajoite, josta ympäristö vuosien kuluessa tekee vammaan. Vankiloissa on tälläkin hetkellä lukematon määrä autismin kirjon piirteistä kärsiviä henkilöitä. Nuoren ongelmien tunnistaminen riittävän varhaisessa vaiheessa voi ehkäistä syrjäytymisen. Lapset ja nuoret viettävät suuren osan arkipäivästä koulussa. Opettajilla on ”näköalapaikka” lapsen ja nuoren elämään ja mahdollisesti joillakin lapsilla ilmeneviin toimintarajoitteisiin, jotka vaativat tietynlaista puuttumista.

Kalevassa (2008) olleen äidin ja isän lukija sivun mielipidekirjoitus oli hätähuuto vanhemmilta nuoren ongelmiin. Vanhemmat olivat olleet yhteydessä lukuisiin viranomaisiin, mutta mitään apua he eivät saaneet. Kirjoitus osoitti, että vanhemmilla oli hätä lapsen ongelmista, mutta kukaan ei osannut ohjata lasta ja vanhempia oikean avun pariin. Lapsi oli ehtinyt viettää koulussa yhdeksän vuotta vaikeista toimintarajoitteista huolimatta. Ilmeisesti opettajat eivät olleet osanneet huomioida lapsen oireita oikealla tavalla, koska koulunkäynti oli kirjoituksen mukaan ollut tavattoman raskasta. Nuori on oletettavasti istunut lukuisissa palavereissa, joissa hänen käytöksen ongelmia on puitu asiantuntijavoimin. Nuoren osallistumista palaveriin pidetään tärkeänä, koska keskustelun aiheena on hänen oma koulutyöskentelynsä. Nuorella oli yhdeksän vuoden koulunkäynnin jälkeen diagnosoitu ADD vasta tammikuussa 2008 ja jo tämä yksin aiheuttaa valtavat toimintarajoitteet. Kun lisänä on Aspergerin oireyhtymä omine yksilöllisine piirteineen ja rajoitteineen on koulunkäynti ollut nuorelle lähes ylivoimaista. Palavereissa istuminen on voinut olla lähinnä turhauttavaa ja ahdistavaa nuorelle. Opettajat haluavat saada apua ja tukea nuoren ohjaamiseen muilta ammattilaisilta, mutta vanhempien lisäksi juuri opettajat ovat nuoren kanssa eniten yhteistyössä. Kaikki mahdollinen tieto tarvitaan kun autismin kirjon nuoria halutaan tukea kouluyhteisössä. Perustieto erilaisista neurobiologisista keskushermoston kehityshäiriöistä ja niiden aiheuttamista toimintarajoitteista on tärkeää opettajan työssä. Tällöin voi tehdä yhteistyötä myös muiden kollegojen kanssa, joilta voi saada vahvistusta omille näkemyksille. Nuori, joka saa varhaisessa vaiheessa oikeanlaista tukea ja ohjausta koulutyössä voi saada hyvän peruskoulun päästötodistuksen. Hän voi jatkaa opiskelua ja valmistua ammattiin.

Kouluissa, joissa opettajat ja erityisopettajat ovat perehtyneet autismin kirjoon, nuoret voivat opiskella ilman, että heidän toimintarajoitteensa aiheuttavat ongelmia ja ylimääräisiä palavereja. Nuori voi olla erittäin lahjakas ja tämä on hänen voimavaransa koulunkäynnin suhteen. Opettaja huomioi oppilaan erilaisuuden ja pystyy tukemaan hänen suoriutumistaan opinnoista. Nuoren ei tarvitse kärsiä erilaisuudestaan ja hänelle luotu oppimisympäristö on motivoiva ja kannustava. Autismi kirjon opiskelija ei välttämättä tarvitse diagnoosia.

Tutkimuksemme mukaan opettajat tunnistavat autismi kirjon piirteitä nuorella, mutta eivät välttämättä kyenneet näkemään oireiden kokonaisvaltaisuutta. Nuori osaa ilmaista itseään, hän voi toimia välillä erittäin järkevästi ja olla hyväkäytöksinen ja toisena päivänä häneen ei saa kontaktia ja hän voi ärsyntyä pienestäkin asiasta. Useamman opettajan havainnot muodostavat kokonaisuuden, josta on helpompi tehdä johtopäätöksiä.

Osa opettajista oli sitä mieltä, että nuoren ”diagnosointi” ei ole heidän tehtävänsä. Opettajalla on vastuu kouluarjen sujumisesta ja lasten hyvinvoinnista kouluyhteisössä. Diagnoosin antavat psykiatrian erikoislääkärit, neuropsykiatrit tai vastaavat alan ammattilaiset. Autismin kirjon nuori erottuu selkeästi muista oppilaista ja käytöksen toimintarajoitteet antavat lukuisia ”vinkkejä” ja tulkintamahdollisuuksia hänen erityisominaisuudestaan. Jos opettajalla on selkeä kuva autismin kirjon piirteistä, nuori saa tarvitsemansa tuen.

Opettajan asenne vaikeita ja haastavia nuoria kohtaan vaikuttaa hänen kykyynsä arvioida nuoren piirteitä ja toimintarajoitteita. Syyllistä nuoren käytökseen voidaan hakea myös vanhemmista ja huonosta kasvatuksesta. Rajojen asettaminen ja nuoren kontrolloiminen on äärimmäisen vaikeaa myös vanhemmille, jotka eivät tiedä tai tunnista lapsensa neurologista taustaa. Nuori kulkee kodin ja koulun väliä eikä saa toimilleen ymmärrystä, hyväksyntää tai hyvää palautetta koskaan. Voiko mikään nuorta auttava teko tai ”diagnosoinnin ” yrittäminen olla väärin kun kyseessä on nuoren elämä ja tulevaisuus? Avun ja tuen tarpeen tunnistamien voi olla lähtökohta oppilaan ja opettajan hyvälle yhteistyölle. Opettaja ei toimi yksin työyhteisössään, hän voi keskustella koulupsykologin tai muiden asiantuntijoiden kanssa ja hakea vahvistusta omille ajatuksilleen.

Tälläkin hetkellä kymmenet nuoret yrittävät selviytyä koulupäivistä näiden toimintarajoitteiden kanssa. Kukaan ei ymmärrä kun ajatukset eivät pysy hallinnassa, äänet kaikuvoimalla, väärät koulukirjat ovat edessä ja sälekaihtimen valon ja varjon leikki vie kaiken mielenkiinnon. Kukaan ei ymmärrä kun välitunnilla ei löydy kavereita, häpeän tunnetta kun ei osu palloon tai muut eivät toimi niin kuin itse välttämättä haluaisi. Nuoret haaveilevat tulevaisuudesta, mutta autismin kirjon nuorilla tulevaisuus ja hyvä elämä voi olla kiinni yhdestä aikuisesta, joka kykenee ymmärtämään, puuttumaan ja tukemaan nuorta vaativassa koulumaailmassa.

LÄHTEET

Ahola, Anja. 2007. Lomaketutkimusprosessi. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari Erkki (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Alasuutari, Pertti. 1999. Laadullinen tutkimus. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

Attwood, Tony. 2005. Aspergerin oireyhtymä. Opas vanhemmille ja asiantuntijoille. Kopijyvä. Jyväskylä.

Autismi- ja Aspergerliitto. 2006. Annu –pakko nauraa. DVD.

Autismi- ja Aspergerliitto. N.d. Autismin kirjo. Luettu 22.9.2008.
<http://www.autismiliitto.fi>

Autismi- ja Aspergerliitto. 2007. Lapsuusiän autismi, ensiopas perheille. Vaalijalan kuntayhtymä.

Autismisäätiö. 2008. Autismi. Luettu 22.9.2008. <http://www.autismisaatio.fi>

Ervasti, Outi. 2008. Voimavaroja varhaiseen puuttumiseen.. Sanomalehti Kaleva. Luki-
jan sivu. 1.9.2008.

Gillberg, Christopher. 2000. Nörtti, nero vai normaali. Aspergerin oireyhtymä lapsilla, nuorilla ja aikuisilla. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä

Huhtanen, Kristiina. 2007. Kun huoli herää; varhainen puuttuminen koulussa. PS-Kustannus. Jyväskylä.

Ikonen, Oiva & Juvonen, Johanna & Ojala, Terhi 2002. Kohtaamisia koulupolulla. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.

Joensuun yliopisto. 2003. Perustutkimusta ja soveltavaa tutkimusta. Luettu 9.10.2008.
<http://graduttaja.joensuu.fi>

Kerola, Kyllikki & Kujanpää, Sari & Timonen, Tero. 2000. Autismikuntoutus. PS-kustannus. Juva.

Kielinen, Marko. 2005. Autism in Northern Finland. A prevalence, follow-up and descriptive study of children and adolescents with autistic disorder. Oulu University press. Oulu.

Kielinen, Marko. 2008. Haastattelu opinnäytetyöhön. Tulostettu 16.9.2008.

Koiste, Ulla & Kuhalampi, Joanna & Kuhalampi, Antero. 2005. Yle/ Akuutti Soininen Sari (toim.) Sissi-sinnikäs autistinen tyttö. <http://www.yle.fi/akuutti/arkisto>

Linnakangas, Ritva & Suikkanen, Asko. 2004. Varhainen puuttuminen. Mahdollisuus nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Lämsä, Anna-Liisa. 2008. Lapsen hätään on saatava apua. Sanomalehti Kaleva. Lukijan sivu. 20.8.2008.

Nieminen, Sanniina & Rautakallio, Mikko. 2003. Luokkatoveri –ohjelma. Aspergerlapsen tukeminen koulussa. Hakapaino Oy. Helsinki

Nörrö, Gunnel. 2006. Toimintarajoite –Miten se vaikuttaa elämääsi? Autismi- ja Aspergerliitto. Helsinki.

Raudasoja, Anu. 2004. Autismin kirjon opiskelijoiden työhön ja elämään valmentavan koulutuksen seuranta ja vaikuttavuus. Offsetkolmio Oy. Hämeenlinna.

Saloviita, Timo 1999. Kaikille avoimeen kouluun. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Sipilä, Anna-Kaisa. 2008. Haastattelu opinnäytetyöhön. Tulostettu 16.9.2008.

Tenhunen, Iris. 2006. Avustusartikkeli. Suomen vammaiskoulutuksen tukilinjalehti. Luettu 22.9.2008. <http://www.tukilinja.fi>

Terveisiä kymmenen vuoden helvetistä. 2008. Sanomalehti Kaleva 17.8.2008. Lukijan sivu.

Tilastokeskus. n.d. Survey-tutkimus. Luettu 9.10.2008. <http://www.stat.fi>

Timonen, Tero. E & Tuomisto, Martti. 1999. Autismi, teoriasta käytäntöön. Atena kustannus Oy. Juva. Ikonen, Oiva (toim.).

Viinamäki Leena. 2007. Triangulatiivisen tutkimusasetelman soveltamismahdollisuudet. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.). Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

SAATE KYSELYLOMAKKEESEEN

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun opiskelijat Helena Kajula ja Tiina Pikkarainen tekevät opinnäytetyötä yhteistyössä Autismi- ja Aspergerliiton Pohjois-Suomen aluetoimiston kanssa. Työn tavoitteena on selvittää Oulun kaupungin yläasteiden opettajien ja muun opetukseen liittyvän henkilöstön koulutustarvetta Autismin kirjon lasten tunnistamiseen liittyen. Autismi- ja Aspergerliiton tarjoaman koulutuksen avulla opettajien on mahdollista saada uusinta tietoa ja työvälineitä Autismi- ja Aspergerlasten kohtaamiseen ja tukemiseen koulussa. Hyvä kohtaaminen helpottaa koulunkäyntiä ja sosiaalista vuorovaikutusta sekä tukee opettajia ja muuta luokkaa koulutyössä.

Autismi ja Aspergerin oireyhtymä ovat autismin kirjoon kuuluvia neurobiologisia keskushermoston kehityshäiriöitä, jotka aiheuttavat vaihtelevia toiminnan esteitä. Autistisia piirteitä voi olla yleisopetuksessa olevalla nuorella. Varhainen piirteiden tunnistaminen ja mahdollinen autismin kirjon diagnosointi johtaa lapsen tai nuoren kannalta mahdollisimman tehokkaaseen kuntoutukseen ja jopa ehkäisee nuoren mahdollista syrjäytymistä tulevaisuudessa. Autismi- ja Aspergerliiton Pohjois-Suomen aluetoimisto järjestää tarvittaessa koulutusta oheiseen kyselyyn vastanneiden yläasteiden opettajille vuoden sisällä kyselytutkimuksesta. Koulutus on tietysin edellytyksin maksutonta. Lisätietoja koulutuksesta Autismi- ja Aspergerliiton aluesihteerin Aslak Rantakokolta (puh. 050 5022 269, email: aslak.rantakokko@autismiliitto.fi).

Opinnäytetyö on nähtävillä Autismi- ja Aspergerliitto ry:n Pohjois-Suomen aluetoimistossa, Isokatu 47, vuoden 2009 aikana sekä Kemi-Tornio ammattikorkeakoulun oppimiskeskuksessa.

Mika Penttilä

Henkilöstöpäällikkö, Opetustoimi

Aslak Rantakokko

Aluesihtööri, Autismi- ja Aspergerliitto

Helena Kajula

Opiskelija, Kemi-Tornio AMK

Tiina Pikkarainen

Opiskelija, Kemi-Tornio AMK

Liite 2. Kyselylomake

KYSELYLOMAKE

1. Olen luokanopettaja aineenopettaja erityisopettaja
muu, kuka? _____

2. Ikä 20v – 35v 36v – 49v 50v – 65v

3. Sukupuoli: nainen mies

4. Tunnistatko mielestäsi lapsen, jolla on Aspergerin oireyhtymä?
kyllä ei en osaa sanoa

5. Mitkä ovat mielestäsi kolme tyypillisintä piirrettä Aspergerin oireyhtymälle:

6. Tunnistatko mielestäsi lapsen, jolla on autismi?
kyllä ei en osaa sanoa

7. Mitkä ovat mielestäsi kolme tyypillisintä piirrettä autismille:

8. Onko koulussasi tällä hetkellä/onko koulussasi aiemmin ollut oppilas, jolla Sinun mielestäsi voisi epäillä olevan Aspergerin oireyhtymä tai autismi?

kyllä ei

9. Tarvitsisitko mielestäsi koulutusta tunnistaaksesi lapsen, jolla mahdollisesti on Aspergerin oireyhtymä tai lapsen, jolla mahdollisesti on autismi?

kyllä ei

10. Millaista tietoa haluaisit autismin kirjoon liittyen saada?

KIITOS VASTAUKSISTASI!

Helena Kajula ja Tiina Pikkarainen